Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

# СЕРДАЛО

СССР · ЗНАК ПОЧЕТА

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГlАЛГlАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГlАЛГlАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») ОРГАН ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОЙ АССР

*Газет арадувла 1923 шера денз* ● ПlАЬРАСКА, 2 май, 1975 шу. ● № 53 (5109). ● Мах 2 кеп.

# КОММУНИЗМА КОТАЛОН ДУХЬА

## *Москве Цlеча майдан тlа хинна Цхьоалагlча мая демонстраци*

1975 шера Цхьоалагlа май. Из советски лаьттан тlа девад байракхий цlеча алаша, сийрда баьццарча бlаьстан гlанца, Владивостокера Бресте кхаччалца городийи юртийи улицашкарча сакъердамца. Са паргlата, дегаш гlоздаьнна болаш накъабаьхкаб цунна советски нах. Укх деношка къахьегама итташ эзараш коллективаша рапорташ тел пятилетка чакхйоалача шерей бlарчача пятилеткан заданеш толаме кхоачашъяр духьа деррига халкъо лелаеча социалистически яхье керда хlамаш карагlдувларах. Советски наьха дегаш дикахетарах курала хи хьалдизад вай планий йоккхало, карагlдувлача хlамей дуккхало, кхолламеча къахьегама башха-дикача гlулакхаша.

Дег тlара гlадбахарца, массера а раьза хинна къоабалъяра тlаийцар советски халкъо Цхьоалагlа май хьатlакхоачаш хиннача КПСС Центральни Комитета Пленума решенеш. Пленумо, дунен халкъашта юкъерча хьалахи Советски Союза арахьарча политикахи долча дешага а хьежа, къоабал а дир, дизза хьал а лаьцаб парте XXIV съезда арахьара политически никъи йо тlаийна машара Программей кхоачашъяра Политбюрос, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева чакхдаьха гlулакхаш. Боккхача исторически лоархlамера событи санна тlаийцаб КПСС аргlайра XXV съезд гулъярах лаьца Пленумо баь соцам.

Цхьоалагlча мая колоннашка мехка болхлоша, колхозхоша, интеллигенце хьахьокх ленински парте XXV съезда керда хlамаш карагlдувларца, бlубенна шерра гlа а боахаш хьатlадоагlа пхи шу дlадоладе шоаш кийча хилар.

1975 шера Цхьоалагlа май белгалдоаккх леза ди тlаккхоачаш — Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlем тlа советски халкъо Котало яьккха 30 шу дуваш. Тlем тlа карагlдаьнна из исторически гlулакх баркед оалача адамий дегашка латтаргда бlаьш шерашка.

Укх шерара Цхьоалагlа май вай мехко деза йоккха политически событи — союзни, автономни республикай Лакхехьарча Советашкеи къахьегамхой депутатий моттигерча Советашкеи хула хоржамаш гаргакхоачаш латтача хана. Цlей геттара гаргакхаьчача хана дуккхача собранешка депутаталла харжа оттабеча кандидатий цlераш — халкъа дикагlболча къонгийи мехкарийи, цун бизза болча викалий цlераш яьхар. Йохаргйоацача коммунистийи парте боацарийи блока кандидаташта тlехьа кхаж тасса шоаш кийчлуш, советски наха хов, ираз, машар, коммунизм бахьан долаш шоаш кхаж тоссаргболга.

«Ленински Коммунистически парте кулгалца советски халкъо [illegible]

«Массаха санна, укх первомайски бlаьстан lуйрийна Советий мохк, еррига планета лер дика ладугlаш а цlей [illegible]

дездеча Москвай оазага, торжественно екача Кремлевски курантешка. Сийлахьеи хозеи я цlей дезду Цlе майда. ГУМ-а здане тlа — цlе байракхи Маркса, Энгельса, Ленина портреташи.

Лаккха урагlъяхай СССР, ерригача союзни республикай байракхаш. Кремлевски пена тlа — СССР пачхьалкхен герб, пхийтта союзни республикай гербаш.

Кlоарга маlан долаш да историческа музея здане тlа къалтеха доалла панно. «Машар» яхача деша фона тlа — болхлочуни кхалсага колхозхочуни фигураш. Коммунистически парте, Советски пачхьалкхен машар безаш йола политика цар хьахьокхаш да уж.

Сийлен хьаьшашта лаьрхlа йолча трибунаш тlа мехка хьалхле лелаераш, цун сийлен болхлой класса, колхозни ахархой, интеллигенце викалаш, гlорданаьча Советски Герзашарча Низай викалаш.

Царех дуккхабарий хьинаре, кхолламца къахьегарах, Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlем тlа денале гlулакхаш карагlдувларах денна доккхий совгlаташ да.

Трибунаш тlа — дукха дозол дехьара хьаший, итташ долча мехкий профсоюзни болхлойи организацей викалаш, цlи хеза бола общественни деятелаш, дунен халкъашта юкъе машари доттагlалли хилийтара тlехьа къовсам лоаттабераш. Укхаза ишта ба, СССР аккредитованни бола дипломатически представительствашта керте латтараш.

Гlуйрийна 10 сахьат даьнна ха. Чlоагlа, дlаьхдаь тlоараш а детташ, дег тlара моаршал тел гулбеннараша парте, Советски пачхьалкхен кулгалхошка. «Ура!» яхаш низ болаш цlогlа детт ерригa майда екаеш. Мавзолея Центральни трибуне хьалтlабдал новкъостий **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев.** Царна цхьана Центральни трибуне ба боккхий советски военачальникаш.

Дог гlоздоаккхаш дек КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето Цхьоалагlа май даькъала дувцаш советски халкъага дайтача моаршала дешаш.

Дото бесарча фанфараца хоам бу цlей дездерий демонстраци дlайолаяларах. Из хьаелл хьалхаяьнна йоагlача байракхаш бе йоахкарий колонно. Цlеча кlада гома юкъе — Коммунистически парти, дунен тlа эггара хьалхара [illegible]

[illegible] «Советски Союза Коммунистически партена — хоастам!» яхаш доаха ловцаш дек. «Ура!» яхаш низ бола цlогlа детт ерригa майда екаеш.

Колоннашта юкъе ба Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlема бирсача шерашка социалистически Дай-мохк лорабеш лаьттараш. Тахан а мугlарашта юкъе ба советски халкъа карагlдувлача къахьегама гlулакхашта хьалха латт тlемахой — исторически тlемий турпалаш. Майдан тlа гlолла сийлен, курра йоагlа «Коталон» ордена макет.

Тlема ветеранаша, цар къонгаша, цар къонгий къонгаша хьалахь лозунгаш: «Сийле хийла КПСС», «Сийле хийла сийлахь-доккхача советски халкъа — коммунизм хьалъечоа!», «Даькъала хийла СССР турпала Герзашцара Низаш!», «Фронта турпалашта — хоастам!», «Тlем тlа а котдьинад, къахьегаме а котдувл!».

Нийсача мугlарах гlа боахаш хьабоагlа цlеи сийнеи бос бола костюмаш юха кагий нахи мехкарийи — Эскара, Авиацена, Флота долча гlо-новкъостала шийн лоlамегlарча общества членаш.

Майдано тlоараш детташ тlаэц юнармейцаш — «Зарница» яхача Еррига союзни пионерски тlема-спортивни ловзара доакъошхой. Колоннана керте яхьача кортамукъале яьккхача бlухочун йоккхача фигурана нийслуш боагlа тlем тlа денале гlулакхаш карагlдийнача салтий-турпалхой къонгаш.

Советски наха сий деш лора а ю, дегlа а кхувл сийлахь тlемей къахьегамей традицеш. Тlагlеотта хьинаре къахьегарца, творчески вахаре кхоачашду цар ленински парте белгалдаь исторически декхараш.

1-гlча Майна хетаьча демонстраце мугlарашка боагlача столица заводий, фабрикай, гlишлошъеча хьалха латтача болхлоша хьадахь «Коммунистически къахьегама коталонга кхоачаргда вай» яха ленински дешаш тlаязадаь дола транспарант.

«Пятилетка толаме кхоачашъергья!» — ишта да пятилетка чакхйоалача шера ударни болхлой вахте эттача миллионаш болча советски наьха лозунг. КПСС ЦК декабрьски (1974 ш.) Пленума решенеш вахаре кхоачаш а еш, цу Пленуме новкъоста Л. И. Брежнева даьча къамаьла тlарча положенешкара хьалхле в нйеш вай мехкарча къахьегамхоша балха юкъеккхувл къахьегама овсарле лакхъяра продукци дуккхагlа арахецара тlаерзаяь пайда эцанза йола резерваш. «1975 шера план ханал хьалха кхоачашъергья!» — Цlей дезле араяьнача колоннашта лаккхе гlолла хьалтехача цу тlахьехамо дика хьахьокх столица болхлой айденна къахьегама уйла.

Кура шерш турпала города — Москва байракх. [illegible]

[illegible] миллионаш бола нах. Болх беш я Советски Союза еррига радиостанцеш, централни телевидени, «Интервидение» «Евровидение» системаш. Халкъашта хов: Москва дош — из машара дош.

КПСС, Советски пачхьалкхен ленински арахьара политика мукъарал даьи доархlаши я дерригача дунен тlа.

Парте XXIV съездо тlаийца машара Программа деррагlа вахаре кхоачаш а еш. Центральни Комитето, КПСС ЦК Политбюрос, Леонид Ильич Брежнева ше lалаьмате доккха дакъа хьу машар лорабарай чlоагlбарая, дунен халкъашта юкъера кхоккам кlаьдбара, юхаерзалургйоаца процесс цох яра деча гlулакха юкъе.

Советски Союзаца цхьана белажах белаж а теха цу машареча новкъа долх вежаршка долча социалистически мехкий халкъаш. Дагара уйлаш цаlаш хиларца кхотабенней вай заман эггара дикагlча идеалашца гlозбаьнней болча социалистически пачхьалкхений барт тайнача дезалах хlанз хиннай деррига дунен тlа низ болашагlа йола машара цхьоагlо. Социализмана карагlдийнараш лоралеш ха тlа латт укх май бетта 20 шу дузача Варшавски договора доакъашхой долча мехкий Эскарий бlухой.

1-гlа Май дездеш араьннача колоннашца гlа а боахаш, советски наха дег тlара баркал йоах партена, КПСС ЦК-на, цун Политбюрона, Леонид Ильич Брежневна дунен тlа машар чlоагlбар духьа кlаьд ца луши беркатей цар болх барах.

«Даькъала хийла КПСС машар беза арахьара политика!» «Парте политика мога а ю, хьал а лоац вай» «Дегlа а йоагlийла, чlоагl а лойла социализма дунен система — машара чlоагlало!» — цхьатарра чlоагlа кхайкаду Цхьоалагlа май дездеш болхараша.

1975 шу кхалсага дунен халкъашта юкъера шу да. Дезача дийнахьа екача Цlеча майданера ерригача континенташкарча шоай новкъосташка моаршал дохьийт вай мехкарча кхалнаха, машара, демократеца, социальни прогресса тlехьа лоаттабеча къовсаме цхьоагlо чlоагlъяра тlахьех уж.

Бlаьстанарча зизай бай санна къег тайп-тайпара бос бола спортивни байракхаш. Мехка къонал Цlеча майда тlа йоал. Дунен халкъашта юкъерча йоккхийча яхьашка геттара дика толамаш даьха советски спортсменаш Коталон 30 шу дизара хетаьча СССР халкъий VI спартакиадага кийчлуш ба.

Шерагара шерага шерлу советски спортсмений мугlараш чlоагlлу цар дунен халкъашта юкъера бувзамаш. 1980 шера аргlанарча олимпийски ловзарий столица хургья Москвах. Цун символ хиларах тарра физкультурникий мугlараш тlа хьалъайяь я олимпийски эмблема — вlаши чоал тайса пхи гlоз.

Сийлен цlи хезача чемпионашта тlехьа гlа боахаш болх царна тlехьа гlоргбараш — столица берий спортивни школай дешархой. Цхьатарра гlа боахаш болхача цар бlарга цlацкъам тохача юкъа ерригa майда дlалоацаш геттара доккха хоза догам дулл шоаех Бlаьстан сийнача сигала урагlйода В. И. Ленина портрет тlадола байракх тlаьгlа шар.

Цхьоалагlа май дездеш бола къона доакъашхой мавзолей трибуна тlа бовл. Парте, Советски правительства кулгалхошта бераша зизаши цlе банташи луча хана ерригача майдано тlоараш тох. Советий мехка къонача гражданаша баркал йоах ленински партена цо хьатlакхувча тlехьен йоакхо еш хиларах, маьрша ираз дола берал бахбаь.

Керттера колонна чакхйоал. Низ бола тоатол хинна Цlеча майда тlа йоал къахьегама Москва. Эггара хьалха болх Москворецки, Дзержински, Пролетарски, Ленински, Краснопресненски, Фрунзенски, Свердловски, Бауманск, Калинински районий къахьегамхой викалаш.

Столица беррига мехкага дувш шийна карагlдаьннарех. Цун дуккха а дуккхагlа йолча предприятеша толамца кхоачашъяьй бе бетта заданеш. Тешшаме гlа баьккхаб 1975 шера план ханал хьалха кхоачашъяра, бlарча хьанйицача пятилетка заданеш кхоачашъяра тешшаме гlа баьккхаб.

«Ханал хьалха!» — уж дешаш да демонстрантий дуккхача транспаранташ тlа, диаграммаш тlа, панош тlа. Из даь даьнначох дола рапорт да, из Москван къахьегама коллективай девиз я.

Болхаш ба И. А. Лихачева цlерагlча автозавода къахьегамхой. Сийлена цlи хезача цу предприяте даьха толамаш белгалдаьхад Даьхен доккхача совгlаташца — Ленинеи Къахьегама Цlеча Байракхеи орденашца. Зиловций транспаранташа дуьй автомобилаш ераша Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlема юкъе лаьцача даькъах.

«Серп и Молот» яхача завода металлургий цlей дездеча колонна тlа болат лоаладеча агрегаташка михьара яьнна цlи тарьеш, цlе байракхилгаш урагlъяхай.

Мехка дуккхагlа металл деяхача парте тlахьехама жоп а луш «Серпеи-Молотеи» къахьегамхоша ер шу доладелча гlоне планал совгlа 2800 тонн болати прокати арахийцай.

Бlаьстен деррига бесаш шоашта чулаьцача санна, боахама тайп-тайпарча бесаца майдан тlа йоал цlи хезача «Трехгорка» «матрешкай» хороводаш. Цу предприяте коллективо ханал хьалха, В. И. Ленина ваь 105 шу дузача дийнахь, кхоачашдаьд Первомая сийна тlаийца хинна социалистически декхараш. 700 гаргга йолча болхлочо из ди хьатlакхоачаш шоай пятилеткаш кхоачашйир. Шу дlадоладелча гlоне планал совгlа ах миллион гаргга метр кийчдаьдаьннеи бlаь эзар метр гlожен кlада, воркl тонн корх арахийцаб. Укх шера биъ бетта, дlадахача шера цу хана нийсдича, 1,4-зза дуккхагlа пачхьалкхен дикала Знак луш кlадаш арахийцад «Трехгорке».

«Промышленноста болхлой! Халкъа эша товараш дуккхагlа арахеца, цар ассортимент кердаяха, уж дикагlа хьаде, хьадарга бода мах лохбе!» — Цхьоалагlча майна хетабаьча КПСС ЦК цу тlахьехамца хьахьекхай советски наьха, цар хьал-торо дlахо лаккхъяра парте хадданза еш йола йоакхо.

Толаме кхоачашлеш да долла хlама сага духьа, долла хlама сага хlама тоадар духьа яха ленински парте лозунг. Халкъа хьал-торо лакхъяра партеи Советски пачхьалкхенои чакхдоаха гlулакхаш къаьстта шера даьржад укх тlеххьарча итт шера. Вай мохк наьха санна дlахьалхашкахьа бахаб укх пятилетке къахьегамхой вахара боарам лакхбара дерригача лостамашкахьа. Тахан Цхьоалагlа май дездеча колоннашка а советски наха хьаккхайкаду социалистически Даьхе тоаяра, халкъа хьал-торон, къахьегача сага ираза хадданза йоакхо ярах шоаш парте ленински Центральни Комитета, цун Политбюрона, Леонид Ильич Брежневна шийна оала баркал.

Шерагара шу массаза доал тоалу вай столица. Чуlа гражданскиа цlенош хьалдара боарамга диллача дунен тlа эггара хьалхара моттиг доаццо. Гlишлонхочун професси — вай городе эггара сийлахьчарех цаl. Цlей тlакхоачаш керда хьалъяьча эзараш квартирай дlоагlаш дlайийцар москвичаша. Царех дуккха яраш Цхьоалагlча цlенош деча комбината коллективо хьалъяьй. Цlей дездеча колоннана юкъе а этта Цlеча майдан тlа гlолла боагlа предприяте дикагlбола болхлой — коммунистически къахьегама ударникаш, РСФСР Заслуженни гlишлонхой В. Капустин, А. Суровцев, А. Авилов.

Оркестро лекхача ашарца гlа боахаш йоагlа столицерча къаьнагlча предприятеех йолча цхьанне — шийн революционни, тlема, къахьегама традицешца сий долаш йолча «Красный пролетарий» яхача завода колонна. Эггара хьалхара пятилетка чакхйоалача хана укхаза хьаьяр металлах оатхалаш ю эггара хьалхара советски станок. Продукци дуккхагlа хьаярей къахьегама овсарле лакхъярей нийслагlча пятилетка заданеш ханал хьалха кхоачаш а яь краснопролетарцаша ма-ярра lома а яь арахеца йолаяьй керда эггара толамагlа йола станок — 16К20 яха тlех нийса агрегат, цунна пачхьалкхен дикала Знак дулга вlаштlехьдаьккхад. Из йоккха котало коллектива даькъала йийцар КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои. Московски индустре хьалхалаттараша — станокаш ераша эггара хьалха инициатива кхайкаяьй отрасле. 1975 шерен бlарччача пятилеткая план ханал хьалха кхоачашъяр дукха яхь йоляре. Цар дош деннад кхы тlа а 75 агрегат хьаси къахьегама овсарле лакхъяра ах шера план Коталон 30 шу дузаш кхоачашъеи. Шоай дош чlоагlа леладу завода болхлоша: планал совгlа ткъаь итт станок — ишта да краснопролетарцаша Цхьоалагlча майна кийчдаь совгlат. Гlулакхаца жоп лу цар Цхьоалагlча майна хетабаь КПСС ЦК-ас баьча тlахьехама:

«Советски Союза къахьегамхой! Къахьегама овсарлеи производства эффективности лакхъелга вlаштlехьдаккха, дуккхагlа, дикагlа, дlалодар кlезигагlа долаш тела гlерта продукци!».

Сийлахьча къахьегама гlулакхашца дlаьхий за пятилетка чакхйоала шу, сийлахь-йоккхача Коталон 30 шу дуза шу. Царна юкъе — Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlема аренашкара цlа ца берзаш бисараш шоай бригадай спискашта юкъебихьача къонача москвичий болам. Из хьаллаьцаб мехкарча беррига кагирхоша. Тахан а ВЛКСМ XVII съезда делегаташта «Буревестник» яхача объединенерча мехка дикагlволча обувщика И. Скрииникан П. А. Бабаева цlерагlча кондитерски фабрика болхлочоа И. Бондаревайнеи тlеххьа «Сайна а цу зlамигача сага а хьалхара къахьегаргда» яхаш девиз а йолаш Коталон 30 шу дизара сийна къахьегама вахте латт бlаьш къона москвичаш. Царга, цар ханнарчарга аьнна да уж — КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева дешаш: «Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlем тlа дакъа лаьцараштa къаьстта деза да Советски Дай-мохк бахьан долаш баьча тlем тlа лийгарий сийрдача гlулакхий оаш дег тlара сий дар, турпалий гlулакхашка кхача шо гlертар!».

Цхьоалагlа май дездеча дlахо гlа боахаш ба москвичаш. Цlаьхха бlаьстан кха а хиле дlаотт майда — демонстранташта лакхе терк фийгех диза кийаш, боамбе бурьлгаш, зиза техача lажий гаьций ткъовронгаш. Ленина ордени Къахьегама Цlеча Байракха ордени лелаеча К. А. Тимирязева цlерагlча Московска юртбоахама Академе колонна йоагlа. Цо кхебаьраша тахан къахьег колхозни совхозни производства ерригача участкашка. 1971 — 1975 шерашка кхо эзар совгlа специалист кийчваьй Академе. Тимирязевцаша ду рапорт санна тlаэц транспаранта тlара дешаш: «Юрта боахама хьакъехьара парте Директиваш толаме кхоачашьо!».

Хlанзара пятилетка дlахо а колхозни совхозни производство дегlайоалаяра парте йlаьххача хана оттаяь программа кхоачашъяра керда лоархlаме этап я. Доккхий толамаш даьхад юрта боахама керттера проблема кхоачашъеш — ялат дуккхагlа доаккхаш. Укх тlеххьарча пхе шера юккъера лаьрхlача шера 191 миллион тонн яьккхар — КПСС ЦК историческа мартовски (1965 ш.) Пленумал къалхагlа дlададахача пхе шера яьккхачул хlама ца эшшаш дкъаи ахаззен дуккхагlа.

«КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленум хlанзарча ханара парте аграрни политика лард я» — аьнна яздаьд демонстранташа хьош йолча панно тlа.

Гой, ераш я массехк шифра. Укх тlехьарча итт шера мехка шура 1.5-зза, дулх 1,8-зза даькхад, фуаш шоззанел а дуккхагlа гулдаьд. Дуккха а дуккхагlа гулбаьб боамбе бедал. Дlададахача шера цlаккха ца хиннача тайпара дукха баькхаб из — 8,4 миллион тонн. Цу карагlдаьннараштa юкъе дакъа да йоккха балха овсарле йола техника юрта еннача московски болхлой, Подмосковья кхашкен, фермашкен болх беш болча наьха.

«Даькъала хийла болхлой классий колхозни ахархойи цхьоагlо!» яха лозунги цу йохаргйоацача цхьоагlон эмблема — марси тони сийрдайоах иллюминаце бlаьш йолча лампаша.

Цlеча майда тlа боа лекха бокъо а йолаш lилма район аьнна цlи йоаккхача столица Октябрьски района викалаш. Колонна тlа айяь я СССР lилмай Академе 250 шу далар белгалдоаккхаш, Даьхен lилма дегlадоаладарах денна совгlаташ — Ленина ши орден тlайолча книжка макет. Чакхйоал П. Н. Лебедева цlерагlча физически института, СССР lилмай Академе химически физика института коллективаш. Цхьоагlа цхьан мугlарагlа болх ветеранаши кагирхойи, советски lилмахой миллион совгlа болча наьха викалаш.

Колонне — академикаш, СССР lилмай Академе членаш-корреспонденташ, профессораш — Ленински Пачхьалкхени премей лауреаташ. Шоай творчески болх цар хетабаьб Даьхе кхы а дегlаяр духьа lилман-технически прогресс сихъяра, коммунистически общество хьалъяра хьаштаца.

«lилмо — производствана» — цу девизах къахьег пятилетка хоадам беча шера институтийи лабораторейи, проектни конструкторски организацей коллективаша. Беркате дегlаухаш латт московски lилмахоша Орджоникидзе цlерагlчен «Красный пролетарий» яхачен станокаш арахецача столични заводий къахьегамхоша вlаши бувзамаш лелалар. Из lалаьмате доккха маlан долаш да — lилма деятелаши промышленни предприятей болхлойи оагlув оагlох теха боагlа цхьоалагlча мая колоннашка.

«Лакхагlа айе советски искусства байракх» — цу тlахьехамца арабаьннаб демонстраце столица художникаш, писателаш, артисташ, композитораш, кинематографисташ.

Советий мехка социалистически реалистически искусство дика йовзаш я ерригача континенташка, вай цlи хеза коллективаш, исполнителаш — машарей доттагlален викалаш безаме тlайибу дунен ерригача милнгашка.

Шин сахьата совгlа хилар Цlеча майдан тlа цlей дездушестви. 1 Мая хиннача москвичий демонстраце партии халкъи цхьоагlо йолаш хилар, пятилетка заданеш толаме кхоачашъе, КПСС XXIV-гlча съезда решенеш кхоачашъе, коммунизм хьалъеча керда толамаш даха советски нах кийча хилар къаьстта дог тохадолийташи хьахьекхар.

**Цlеча майдан тlара репортаж яь ТАСС лаьрххlа болча корреспонденташа:**

**Т. АККУРАТОВАС, И. ВЕКСЛЕРА, Б. ГРИЩЕНКОС, В. КУЛИКОВА, А. РЖЕШЕВСКЕ.**

МОСКВА. Кремль. Спасски башни.

В. ЕГОРОВЕИ, А. СТУЖИНЕИ сурт. ТАСС фотохроника.

# БlУБЕННА ГlА БОАХАШ КЕРДАЧА ТОЛАМАШКА

## *1 Мая Грозне Ленина цlерагlча майдан тlа хинна къахьегамхой демонстраци*

Хоза кийчъяь, эзараш оазаш екаш, бlаьстан хозненах — тайп-тайпара бесаш лепача зизаех йиза я тахан республика столица — Грозный. Къаьстта дика холлуш я цlей сийна айяь цlе байракхаш.

Дегаш гlоздаьнна, бела къежаш, цlей дездеш арабаьннаб нах.

Деза цlей хьатlакхачалехьа кийчъяьй ерригa город. Къаьстта хоза я В. И. Ленина цlерагlа майда: йоккха панно, цу тlа латт шозза вlаштlара даьча цlеной лаккхал урагlъяха «1» цунна кlал — Май». Майда дlоаххал я Сийлахь-боккхача Дай-мехка тlем тlа са дехка моастагlчох латташ хиннача, цар денала, майрала мах ба Даьхено шийн эггара дезагlа долча совгlаташца белгалбаьча Советски Союза Турпалий сийна яь аллея.

Советски Социалистически Республикай Союз — дунен тlа йоккхагlьярех йола, пхийтта союзни республикех латта держава. Къаьстта хоалуш я Ленина цlерагlча майдан тlа ваьннача союзни республикай гербий пхийтта макет. Цар хьахьокх вай мехка дуккхача къамашта юкъера доханргдоаца доттагlал, вошал.

Республика къахьегамхоша тlемаш долча хана а машаре бахача хана а доккхий толамаш даьхавах тийнна я Ленина, Октябрьски Революце, Къамий Доттагlала орденаш, Грознени пролетариата еннай Къахьегама Цlеча Байракха орден. Цу ордений боккхий макеташ латт В. И. Ленина памятника гуллув.

Май. Машар. Къахьегам — укх шера къаьстта чlоагlа лер уж дешаш. Хlана аьлча ер шу шийн тайпара белгала доландаь. Советски наьха уйлашка керда долаш латт КПСС ЦК апрельски Пленумо дийца «Советски Союза дунен халкъашта юкъерча хьалеи арахьарча политикан хьакъехьара» дош, машара Программа тlаийцача парте XXIV съезда арахьара политически никъ кхоачашбара Политбюрос, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева чакхдаьккха гlулакхаш къоабол а деш дизза хьал а лоадаш Пленумо баь Соцам.

Массехк ди даьча советски наха, дунен тlарча деррига прогрессивни адамаша дездерг-ла Дай-мехка Сийлахь-боккхача тlем тlа советски халкъо Котало яьккха 30 шу дизара цlей. Коммунистически партена гонахьа кхотабенна къахьегама а политически а хьинар айлаь болх советски нах союзни автономни республикай Лакхехьарча Советашка, моттигерча Советашка хургйолча кхожамашка. Дерагlа пятилетка чакъяьнхарга, КПСС XXV-ча съездага.

10 сахьат доал. Еррига майда кхайкаеш дек, Нохч-Гlалгlайчен къахьегамхой Цхьоалагlча майца даькъала бувташ, царга дlайха моаршал душ КПСС Нохч-Гlалгlай обкома хьалхарча секретара С. С. Апряткина дабча къамаьла дешаш.

(Чиестедоалар IV-ча оагlо тlа).

СУРТА ТlА: города байракхаш лелаерий колонна.

И. ПЛИЕВА сурт.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

# КОММУНИСТАШ ХЬАЛХА БА

ЧIоагIа къоабалдаь тIайнцар тха завода къахьегамхоша КПСС ЦК партега, советски халкъага даь Къайкарал. Укх карарча шера хьархарча дийнахьа дена тIатеIIа къахьегаш хьабоагIа тха завода къахьегамхой. Къахьегама совгIаташ кийчдаь накъабаха лерхI нах советски халкъо Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа фашистски Германи эшаь 30 шу дузача юбилеи КПСС XXV съездаи.

Тха цехашка, участкашка, болх хьабеча моллагIча кхача моттигашка шоашкара дика хьокхам гойташ, пайдане дар хьаллоацаш, дена хьалхашка уттта къахьегамеи вахарцеи дувзаденна тайп-тайпара гIулакхаш кхоачашдара коллективера нах оарцагIбоахараш коммунисташ ба. Завода администраце цхьана боккха болх чакхбоаккх партийни организаце пятилетка тIеххьарча шера тIайица социалистически декхараш кховчашдара социалистически ях йоаржвеш.

Хьалхарча квартала планагIа йохка езаш хинна продукци 2950 эзар сома яр, хIаьта ехкар 2983 эзар сома мальха я. Халкъа эша тоьвараш лийрхIачул 106,4 эзар сомал тIех арахийцад.

Из толам Iалашбеча хьинаре дакъа лоац тха ах эзар болча коммунистическа къахьегама ударникаша, хIаьта царех шоьзткъе итт саго хIанале пятилетка кхоачашъяьй. Уж кIезига боацилга ховргда тха предприяте берригa къахьегараш 1250 саг мара ца хилча. Из ишта хургдацар, нагахьа санна партийни организаце цу деша йоакхо еш хиннзецаре, хIара коммунист шийна балха хьокхам луш хулга Iалашдаьдецаре, коллектива ниэ кертерча дешашта: технически прогресс сихъяра, производства экономически эффективность лакхъяра тIаахийта бецаре.

Тханцигара хIара болхло, инженерно-технически декхараш кхоачашдер шийна эшшача боараме экономически зианеш Iомаеш ва. Заводе болх беш я 700 саг чу а лоацаш ленински хьисапе боахама доал ду болхлой, инженерно-технически балхаш дераш кийчбеш йола школаш. Царна цига экономика йовзийта ца Iеш резерваши кхоачамаши хьагучадаха а царех пайда эца а Iомабу уж.

Производства торонаш хьагучаяхара къаьстта чIоагIа тохабелар тха коммунисташ КПСС ЦК декабрьски (1974 ш.) Пленум хиннначул тIехьагIа. ДIаладахача шера завода болхлоша, инженерно-технически балхаш дераша 14 рационализаторски предложени еннай 103,4 эзар сом экономически пайда а луш. Тха дикагIболча рационализаторех лоархIаш ба коммунисташ слесарь-инструментальщик Тимерханов Ахьмад, цеха начальник Оздоев Лукьман, кхыбараш.

Шоашкара дика гIулакхаш гучадуьлийт коммунисташа социалистическа ях вIаштIехьйоахача, пятилетка заданеш социалистически декхараш кхоачашдара нах оарцагIбоакхаш. Из дош деттIа тергалдийнай цехови партийни организацеш а Ерригача бригадашта, участкашта белгалъяьй къахьегама овсарле лакхъяра заданеш. Социалистически ях итогаш хIара дийнахьа юкъе а юкъарш белгалбаьинераш дIабовзийт, уж буьц хьокхама доскаш тIа, юкъарче собранешка. Ишта нах морально а материально а белгалбеш хилча социалистически яхьах боккха пайда боал.

Тха заводе итташ коммунисташ ба социалистически яхье хьалха латташ а из гIулакх вIаштIехьдоаккхача хьинаре дакъа лоацаш а. Масала, хьаэшаргва вай Гизатулин Мубаракша Шаевилович. Из Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема а, тха завода а ветеран ва. Завод болх бе йолаеннача хьалхарча дийнахьа дена укхаза къахьегаш ва из. Юххьанца литейщика гIонча декхараш кхоачашдора цо, хIаьта хIанз из ше ва еррига предприяте дикагIвола литейщик. Коммуниста М. Ш. Гизатулина шийна пятилетка 1974 шера июне кхоачашъяьй. ИйслагIча пятилетка шерашка хьаьнала къахьегарах Октябрьски Революце ордец еннай цунна. Мубаракша Шаевилович дуккхаза хийржав завода партбюро членалла, хIаьта хIанз из цехови партийни организаце секретара декхараш кхоачашдеш ва.

Коталон 30 шу дузача юбилея сийна механически цехе яхь дIайолаяьр коммунист Имагожев Албаста Iалаудин ва. Из чIоагIа сий деш а лоархIаш а ва коллективе. Цо каст-каста хьамаьлаш ду болхлошта хьалхашка пайданеча опытах лаьца. Цо дуккхача къонача болхлошта Iомаяьй токара товзал; хIаьта уж хIанз шоай балха опыт кхо ца еш дIалуш ба духхьашха заводе къахьега болалучарна.

Тха коллективе меттале ерригача районе а дика вовзаш ва коммунист слесарь-лекальщик Котиев Ахьмад. Цо хьаьь продукци тIехдика мара хилац. Шийна пятилетка кхаь шерай ах шерай кхоачашъяьб ваьннав из. Ахьмада дуккхаза яьхай «Социалистически яхье котваьннар» яха цIе вымпел. Ишта хьинаре дакъа лоацаш ва из коллектива а района а общественни вахаре. Из хержав КПСС обкома членалла, дика кхоачашду завода шийна лоIамерча дружина командира декхараш. Цун сурт даим бIаргаго йиш я завода Сийлен доска тIа.

Партийни организаце шийна балха юкъметтиге лоаттаду къахьегам ниЙса вIаштIехьбаккхара, балха ха зехьа ца йоаийтара дешаш. Цу гIулакха тIадерзадаь производства резервай хьажараш чакхдоах, цехашка, участкашка рейдаш ю, технически прогресс сихъяра гIо деш йола вечнесеш вIашагIъеххай. Тханцига йолаш я хьалха латтача опыта школаш. Цига къахьегама ветераний, производства новаторий опыт хьаIомаю, Iомаю, тIаккха наха юкъе йоаржаю. Из дара каст-каста пайда ийбу оаха конференцеш.

Котало яьккха 30 шу дизара накъайодача тха коллективо хIанз къахьег «Халкъа Котало даим яхаргья, хьинарерча къахьегамца из дIахо хьоргья» яхача девизагIа. Коталон сийна лакха социалистически декхараш тIайицад. Кхоачам хургбаьиа хет сона цу декхарашка дIаяззъаьча пунктех кертера массехк йийцача а. Иштта 9 май тIакхоачаш тха коллективо лаьрхIад планал совгIа 100 эзар сома мальха продукци йохка, рационализаторски предложенеши хьалха латта технологии юкъейоалаярах, кхомбара режим чIоагIъярах кхы тIа а 34 эзар сома пайда бе. ЛоархIаме гIулакхаш чакхдоахаргда завода цехашка производственни эстетика тоеш. ХIара болхлочо дош деннад предприяте ков тоадаь хоздеча 10 сахьата болх бе. Уж декхараш кхоачашделга миштa лел хьожаш тIахьожам даим лоаттабу партийни бюрос.

Цхьаккха план толамца кхоачашъе йиш яц коллективера хIара саг шийна хьалхашка латта декхар дика довзаш, лакха сакхетам болаш ца хуле. ХIаьта из гIулакх Iалашдара тIаберзабаь ба заводе беш бола берригa идейно-политически болх. Из болх беш ва заводе 140 пропагандист, политинформатор, агитатор. Коммунистическа парте политика, доазол дехьа, мехка, республике хула лоархIаме событеш наха дIа а йовзийташ пятилетка чакхйоалача шера нах тIехдика къахьегара оарцагIбоах цар.

Укх деношка коммунисташ, берригa къахьегамхой чIоагIа гIадбуьгаш бола кхаь хилав тхона 1976 шера 24 февралa парте XXV съезд хьаелларгхиларах КПСС ЦК Пленума баьча хоамо. Цу хоамо кхы а чIоагIагIа айдаьд къахьегамхой хьинар, къахьегама совгIаташ кийчдаь накъагIоргба уж берригача мехка коммунистий форума.

**Б. ТОЧИЕВ,**
**Назрановски ГI. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» завода парткома секретарь.**

# «КЪАХЕТАМ БОАЦАЧА» ТАНКО ДУ ДОВ

«...Тхоай кулгашца кийчдаьд оаха шоана герз. Дийнахьа а буса а баьб болх. Цунна ба, Урал-кхера санна чIоагIа, тха лоIам: фашистски аьхка лохаден хIаллакден».

1943 шера 9 мае дийкар уж дешаш Челябинскерча цхьан майдан тIа Уральски корпуса юкъе а йолаш, фронте йолаш хиннача шоай лоIамагIа тIем тIа болхарий танкови бригадв тIемахой накъабоахача зама. ТIемахошка даьча кхайкарала кIал кулгаш яздаьдар цхьа миллиони 200 эзари саго.

«Тхо кхералургдац вай сийлахьа лаьтта бахьан долаш беча тIем тIа, тхоай цIий а вахар ше а кхоадаргдац оаха тхоай халкъа паргIатои ирази бахьан долаш», — жоп лора тIемахоша.

Къаьнарча уральски IаьдалагIа ираз дехаш къаьста ахча тессар тIем тIа болхарий колташка. Цlи хезача говзанчаша — герз дераша тIемахошта совгIата тийнна товраш къегар мугIараштa юкъе. Челябински тракторни заводах цу хана оалаш хиннача «Танкограда» бирсача машинашца ухар добровольцаш фронте. Шеяр — танкаш, йоккхий топаш, минометаш, тIема кхоачам — болх чакхбаьннaчул тIехьагIа уральцаша даьккхача ахчах хьаьь яр. Школьникаша, макулатурет тиша аьшки дIа а телаш пионерски танкана ахча гулдора. 56 миллион сом совгIа ахча дIаделар области къахьегамхоша бригада герзаца кийчъяра.

Цу мугIарашка а волаш (ваха ловча 50 эзар сагах бригадана хержар ши эзар саг мара вацар) водар Акиньшин Михаил а, ткъо шу даьнна танкови взвода командир. Цу лакхача гIийлоча дегIара волча лейтенанта тIом бу ши шу дар. Юххьанца Бреста юххе баь тIом. Сталинграда оборона. Грознена юххе баь тIом. Йоага танк, контузи.

...Парте Челябински областной комитете шозза ваха хиннав Акиньшин цигарча госпиталера ше аравалийтачул тIехьагIа, добровольчески бригада вIашагIйоллаш йолга шийна хайча. Цунца вахийта тигадаш из:

— Хала чов хиннaчул тIехьагIа дикка дарба дайта Iа хьайна.

— Со эпсар, танкист ва, тIом бе безаш ва со, — яхаш шийх хур дора Михаила.

Ше яхар кхоачашдир цо. Челябински гидроэлектростанце болхлоша экипажа еннача Т-34 яхача цун танка цIи «Къахетам боацар» яхаш яр.

— Нагахьа санна бригада берригa никъ бувцаш хилча, Орелагара дIаволавален Праге кхачеи веза, — йоах Акиньшина. — Тхоах хIаране къаьстта дег чу сеца тIемаш, моттигаш, эпизодаш я.

Альбома юкъера сурташ хьадоах цо. ДагадоагIар дувц.

...Курски дугерча Борилово яхача юрта гаьна йоацаш наступлене йолхар танкаш. Йоккхий топаш етта йолайир царна гитлеровцаша. ТIаккха духьала яьлар «тиграш».

«Къахетам боацачо» шийн цIи баькъйора. Массанахьа а кхача ахувра хьалхагIа трактораштa тохкамаш деш хиннa Суоков Федор механик-водитель а волаш йолча «ткъайийтталагIа кхув». Шоаш тохар меттахьа тохар башне командира слесара Мордвинцев Александреи стрелок-радиста, инженер-машинаькъахо хиннача Марченко Александрей.

Из тIом беча хана моастагIчун ши «тигр», танкашта духьала етта кхо йоккха топ, минометни батарея хIалакьяьй Акиньшина экипажо. СовгIат деннaд Михаила — ЦIеча Седкъа орден.

Сийленга бода шоай никъ Борилово яхача юртагара дIаболабаьб тIехьагIа Советски Союза Турпал хиннача Сурков Федорен хIаьта иштта Марченко Александрей: эггара хьалха цо егIай Львова ратуша тIа ЦIе байракх, хIаьта турпал санна ниэ валар а хиннaд цун. Челябинскерча цхьан школах тиллай Марченко цIи, Тракторозаводской районерча Марченко улицагIа бах хIанз АкиньшингIар дезал...

ВорхI орденон йийтта медалои сийрдабаьккхаб хьалха хиннача танкиста-гвардейца Акиньшин Михаила накха. ХIара совгIат — тIема веча. Правобережни Украина мукъаяккхарах — I степена Дай-мехка тIема орден. ЦIеча Байракха орден — Берлин яккхарах. Взвода командирагара ваьнна батальона командирага кхаччалца никъ баьб цо Дай-мехка Сийлахь-боккхача тIема «академе». Акиньшина командирски никъ белгалбаьккхаб майралла телача полководчески знакашца. Львов йоаккхача хана штурмовой группашца тIом бе болабеннаб цун танкисташ: автоматчикий взводаца хIара квартале гIолла чакхъювлаш город моастагIчох Iоцайейора кхаь танко. Штурмовой группаш вIашагIйоххарах Александр Невске орден еннай Акиньшина.

ЧIоагIа лорадеш леладу комбато чешски меттала яздаь цхьа документ. КIал латташ кулг да: «Л. Свобода». Документо тешал ду, майора Акиньшина «1939 шера тIема жIарг» денна хилара.

— 1945 шера бархIагIча мая Iуйрийна, Котало яккхале 24 сахьат хьалхагIа а Рудни лоамех тIехъювлаш яр тха танкаш. ХIаьта иттлагIча мае сарахьа Кладно юхе Коталон цIей дездеш дар тхо, — яхаш дувц комбата. Цига хьахьокх цо маркIа доахкаш бераш а долаш даьккха шийн сурт.

Чехословаке гIолла, цун столицана новкъостал дар духьа, шин дийнахьа яь марш-бросок цIаккха а йицлургьяц цунна. Духцоверча майдан тIа кхоъ зенитни йоккха топ хIалакъяьй цун танко. Лоуне бодача наькъагIа батальоно йохаяьй 50 танкахи бронетранспортерахи лаьтта гитлеровски колонна. Цу городоке машиний радиаторашка хий дотта яьнна юхасайцаб советски танкисташ. Цига бахача наха сирена бутеташца «атака» яьй аккхара. Сихха гулбеннаб нах, мичара яьхкар ца ховш грузовикаш яьхкай, герз кхаьчад. Поручик керте а волаш болча городе бахача наха хьакхайкадаьд:

— Шуна Прагана тIадоагIаргда тхо!

Город Слане фашисташа доага бензин тIамехкадеча улицашка гIолла чакхйийнай танкови колонна.

Прага мукъа а яьккха, Кладнона тIайолаейннай подразделени. Циггача, Кладнона юхе Малы Кошице 11 мая Iуйрийна бахача нахах цхьанне шийшу даьннача берий — йиIиген кIаьнкен «крестни да» ва аьннaд комбатах.

— Сакъердам хургбар царех фу хиннад ховре. Халахете а даьи берийн цIераш дагаягIар сона, — йоах Акиньшина. — Цхьабакъда, уж шола даь хиннa хилар шеко йоацаш да.

ТIом чакхбаьнна массехк шу даьннача гIолла Михаилах шийх хиннав шола баьча къонгий да. ХIана цун дезале кхоъ ва танкист — къонгаш Валентини Игори соахка аьхки Челябински лаккхера танкови командни училища тIехдика йисте а яьккха Советски Эскаре гIулакх деш ба.

1956 шера эскарера цIавенначул тIехьагIа хьалха хиннача «Танкограде» болх баьб запасерча гварде майора Акиньшина — тракторни завода кузнечно-прессови цехе жIовнаш нийсъер, смена мастер волаш. ШоллагIа шу да комбат пенсе тIа вола. Цхьабакъда цIагIара из хьалаха хала да. ГIулакхаш дукха хул тIема ветераний районни Совета председатела заместитела. Школашкареи заводашкареи Сийлен музеяш вIашагIкхетараш, лекцеш — из берригa а Совета болх ба. Дукха дувца дезаш хул цун къаьстта а хIанз, Котало яьккха 30 шу дузаш, танкистех-добровольцех. 1945 шера 9 мае кхаччалца баха бисарех, хIанз а эскаре гIулакх деш барех, дийна ца бисарех.

«Къахетам боацачун» экипажах тIема шерашка цхьа стрелок-радист Марченко Александр мара къаьставац. Башне командир Мордвинцев Александр — хIанз филологически Iилмай доктор, Украински ССР Iилмай Академе болх беш ва. Ши шу хьалхагIа веннав Советски Союза Турпал Сурков Федор...

Дукха ха йоаццаш однополчаний группаца бригадо тIом баьча моттигашка а хиннa цIавенав Акиньшин Михаил. Цунах лаьца любительски фильм даьккхад цо. Тара лесташ массехк кадр да кинолента тIа: постаменташ тIа латт танкаш. Цу монументашца белгалбаьккхаб танкистий-корта мукъале яьккхарий тIема никъ уральца Акиньшина тIема никъ.

**Александр ШАРАПОВ,**
**АПН корреспондент.**

ЭСТОНСКИ ССР. Пхе шера план 1 июле кхоачашъяьякха — иштта да «Хаапсалу калур» яхача колхоза чкъаьрий лелаераша шоашта хьалхашка оттадаь декхар.

Дукха ха йоаццаш боахаме болх бе йолаялийтай консерви завода керда корпус. Цо тоьо хулийтаргья шера 4,5 миллион банка дукхагIа консерваш араехеца.

СУРТА ТIА: колхоза консерви завода кердача производственни корпусе.

А. Рухадзеи Э. Таркпеаи сурт.

ТАСС фотохроника.

# Б А М — денала никъ

КIаьдвенна дIалела могаш вацар Баха. Кара лела ца луш беза хетар бензинаца болх бу «ДоттагIала» яха херх. КIаьдделар-м дIадергдар, Iаьржа дохи санна гонахьа кхестача комарех, пхьажбуаргех мишта лоралургва? Церташ а хьокхаяь чIоагIагIа тоIаде дезаш хулар херха ко. Дуккъал цунца мара къахьегама низ совбоалаш а цу кIийзоргех лоравала а йиш йоацаш санна хетар хьу хьокхачоа.

— Яр шибIоалагIа а тахан тIеххьара а ба, — аьлар 30 метр бIаьха хи ше дIабожабеш Вахий гIончас.

Ши гIа тIехьашка а ваьнна, хIаьтта шоаш Iобожабаьча хена юкха тIа Iохайра Доурбекова Ваха.

— Хьамсара новкъост, Грознера гIулакх доацаш даьхкадий те вай укх нах ца бахача моттиге? — аьнна дагар ха гIерташ санна шийн гIончана бIарахьежар моторист. — Городера вахара хьалаш, дай баха цIенош, кхыметтел воашта беза мехкарий — уж деррига дIадаьннад-ех вайх.

— Беташ бу Iа е са дагар ха гIерт хьо? — аьнна шийга яхар ца кхетадечох Доурбековна бIарахьежар гIонча. — Ай хьо вацар, наьха вахаре атта хьахулаш дац сийлен ди яьхар, сийлен ди — из да духхьал хьайна долча гIулакха а доацаш хьай Дахьен лаьтта бахача берригача наха эша цхьа хала доккха гIулакх дIадоладаьча моттиге хила вIаштIехьдалар.

— Хьа моттиг-м укх тайге а йоацаш къамаьл деча трибуне хила езар, — аьнна шийн кIаьдвалар дIадоаккхаш хоза велавелар Доурбеков.

Грознера хьаварах хинна «зе-м» бегаште дувцар цо. Шийн мехкахочун моральни хьал миштад ха ловш дIадоладаьдар Вахас из къамаьл. ХIанз гаьна да тха сийлен денга кхача: укх тIеххьарча итт шерашка мара гIоргмачий хIанз булленa кердача новкъа гIолла Байкалера Амуре йода хьалхара поезд.

Белхара баьнна поселке хьачубоагIаш дагадехар шоаш Грозне накъадахар.

...ХIаьтта Советски эскаре гIулакх а даь цIабаьхка бар уж. Цу хана берригa мехка гIордаьккха дувцаш дар Байкало-Амурски никъ билларе дош. Вай бIаьшере хиннaчарех лоархIамегIа дола из гIулакх кхоачашде раьза хинна шоай городашкара, юрташкара хьалхара ерабаьннарашца вар Вахеи цуи гIончеи.

Парте Грозненски горкоме иштта даьша-ноаноша шоашта даь хьехараш дагаре ца доалаш цу дийнахь шоаш бахача поселке хьачухкаьчар уж. ХIаьта укхаза керда баха хайшараш палаткашка бакар. Цу дукха йIаьха йоацача хана а дукха хувцамаш хиннад цар вахаре...

...Цхьан Iуйрийна балха вода Доурбеков Ваха соцавир СМП-266 начальника Петр Петровича Сохнос.

— Вай долча Ставрополера Краснодарера, иштта Нохч-ГIалгIай республикера кердa болхлой баьхкаб, мала дIаэцаргва Iа хьай бригаде?

— Сай мехкахошца цхьане язде безам ба са БАМ-а къахьегама истори, — аьнна вела а къежа жоп делар бригадира.

Доурбековна 100 метр мара гаьна хургвоацаш дIаэттар шоллагIвола моторист. Болхлой иллей безаша, керхий, тракторий, ткъовронаш тедача дагарий таташа «сомаяьккхар» тайга.

— Мича кхаччалца даха деза вай? — аьнна салеIа хайшача хана бригадирага хаьттар керда балха венача цхьан зIамигача саго.

— Гаьна даха деза мехкхоI КIезигагIа дале а 3200 километр билла беза никъ, — аьлар Вахас.

ДIахо кIоаргача даьлар укхаза бегашта дIадоладаь къамаьл. Байкалера Амуре бодаш хургболча новкъа эггара хьалха машинаькъа станци Iоюлларгья хIанз уж бахача Звездни оалача поселке. Иркутски Амурски областий къилбаседа районашка, Бурятски Якутски республикашка, иштта Хабаровски, Приморски краяшка гIолла чакхбаргба Байкало-Амурски никъ. БАМ из ба Гаьнарча Малхбоален порташка бода лоацагIа а пайданегIа а бола никъ, цо цхьа промышленни комплекс еш вIашагIъювзаргья Комсомольск-на-Амуре, Советски Гаванера, Охотски форда йисташкара, Магадански областа районаш.

Цунах цхьан даькъа тIа никъ буллаш ба грозненцаш. Исторе чугIоргда цар гIулакхаш. Цхьа километр никъ билла моттиг дийнахьа кийчъе езаш я Доурбекова бригада. Сарра-саррахьа кIаьдбеле дIа-юха лесташ хул дукхагIбараш. Шийн гIончаца аьтта оагIорахьа хьалха а ваьле водаш хул Ваха. ХIаьта аьрда оагIув хьа а лаьца 100 метр тIехьа вода керда баьхкарех шоллагIвола моторист. Цхьан дийнахьа укх тайпара къамаьл хилар цар:

— Херха акселератор юххелца тоIа а яь тIехьакхе хьажал — йоахар бригадира.

— Гаьна варгвац хьо, ахаш бегаш юкъера дIа а баьха тIехьаккхийна вала воаллаш водар дукха ха йоацаш венар. Цу дийнахьа 500 хи божабир цар, кхо норма кхоачаш а еш. Царна тIехьа боагIа хенаш цIендераш. Шоаш теда ткъовронаш сов йокиха а дукха а хиларца, духьал деттача дагарий таташ хазар мара вIаши гуш хила. уж. Царна тIехьа лелаш хул никъ буллеча цIендаь хенаш дIатIеххухьа тракторош. Иштта моттиг мукъа йоаккхаш малхбоаленгахьа дIа болх хьу хьокхараш

Кхоана укхаза тIайоагIаргья экскавтораш, бульдозераш самосвалаш, хьахургба машина наькъа оаса, тайге бIаьшерашка лаьтта сатем боабергба никъ буллача машинаша, тепловозаша.

— Деррига хIанз дIадолалуш мара дац, — йоах Доурбекова. — Эггара халагIа а лоархIаме а дар хьалхашкахьа да Къилбаседа-Муйски дукъа кIала гIолла 15 километр чакхбаккха беза никъ. ДIахо вIалла саго караерзаяь ца хиннача моттигашка ворхI дукъи бIаьш хиши тедаш Iобулларгба из.

ЛадувгIар тешаргволаш дувц бригадира: деррига хIанз дIадолалуш а кхоачашда дезаш а да. Цхьабакъда, 1983 шера шоай къахьегама денала дийшоаш деддергхиларах тешаш ба Вахеи цун мехкахойи. Тайжача океана цхьан берда йиста экспресса тIа а хайша шоаш буллац дIабахача човкъа гIолла. палаткаш Iо а теха хьалхара баха хайшача, эха боагIаргба уж. «Звездни» яха станци укхаза бIаргаейча боккха кхаь хургба цар дегашта.

Хетаргахьа уж палаткаш яьгIача цу хана дIаэттаь хургья юккьанца дене хьинаре къахьегаш хьабаьккача БАМ-а дикагIболча гIишлонхой цIераш.

**В. ХАРЫБИН.**

# Социальни революци — хиланза даргдоацари вахаро хьалха даькххари

ДОАЗОЛ дехьарча автораша яздаь ши книжка хьал тхона хьалхашка. ЦаI — «Марксистски революционни идея» — американски историка — «марксолога» Роберт Такера яздаь я. ШоллагIвар — «Кердача вахарга бола никъ» — Англе арадаьннад, цун автор — философ Суми Авварктананда. Шинне болх дегIадаьхкача капиталистически мехкашкара социальни революце проблемана хетабаь ба.

Роберт Такера йоах, социалистически революце бола марксизма-ленинизма хьехам белгалдара лоэвв а оттадаь мара бакъбаь тIаьна йиш йолаш бац: цу тайпара революци тIехьадисача мехкашка мара хулалургьяц. «Укх тIеххьарча 50 шера дукеп 3 даькъах цхьа дакъа хIанз дал аьнна волча мехкашка коммунистически парти кIелхастар, — язду Такера. — воах юледисача шин даькъе тIа а из дIакхастаргья яха маIан долаш вIалле а дац... МоллагIча тайпара яле а дIахорча коммунистически революцешта моттиг хургьяц дегIадаьхкача индустриальни мехкашка. ШоллагIча книжка автора, общество коммунизмага ца йоалаш йиса оамал ца хиларах бола марксистски хьехам бакъбу. Цхьабакъда, из чакхдаккхара йола способ а лоархIаш мегаш хилийтац цо революцеш. Авварктананда йоах, классови къовсам боацаш, нах «интеллектуальной нравственной дегIабоалабара» наькъаца, царна кетавеш уж тешарийи мичча беса дале а, хьае йиш йолаш я керда общество.

Цу тайпара юкъхьинцара позицеш бе-бе яле а, шинна а авторо ю выводаш бухсоцача кхаьчача цхьатара я: цар бакъдал хIаназоча капиталистически обществе социалистически революци хиланза эргIоацаши вахаро хьалхаяьккхан хилар.

Сенца бакъъеш я цу тайпара концепцеш? Эггара хьалха, дегIадаьхкача индустриальни мехкашкара капитализм вIашхача ханашка шийх наьхкача экономически социальни эшарех мукъаьлинай эьша хетарца. ХIанзара буржуазни общество «постиндустриальни», «замен технотронни формаци», «долла хIама шортта долаш йола общество» я йоах авторашa, антагонистически классаш йолар хилац цунца къайладахьа, классови гармоне иллюзи оттае а гIерташ.

ХIаьта ма-дарра аьлча, капитализма овла хувцабеннабац. Из хила а хиннaй, хIанз а я производства кечалаштеи средстваштеи частни доалахьe хилара, чуоттабаьча къахьегама эксплуатаци яра лараe тIа латта классово-антагонистически формаци.

Iилмаи коммунизмана ларделлача К. Марксеи Ф. Энгельсеи хьахьекхад. капитало къахьегама адамашта эксплуатаци е еш, бухсоцача кхаьчача революционни эккхамга вуташ бола яра классови къовсам хьахиланза баргбоацача кхоачабеш хилар. Из яле а е кхыяле а йолча паьха группана йолаш йола строй хувца ларах лаьтта Iац укхаза гIулакх, буржуазни производственни отношенешца, кхыча тайпара аьлча, доалахьeи отношенешца общества хIамаш хьакхоллаш долча низий машар боаца вIашдухьаленаш хиларах а латт. Цу отношенешта хIамаш хьакхоллаш низаш дегIадахкара никъ луш мел хиннача хана цхьаккха хIама кхераме хиннaдац буржуазе долла. Цхьабакъда, йоккха капиталистически промышленность чIоагIа дегIаахар а адамий къахьегам Iалаьмате дукха вIашагIтохар а баьхьан долаш хIамаш хьакхоллача низашта готденнад буржуазни производственни отношеней доазонаш. Производство шийн маIанга диллача общественни а хинна дIаэттай, хIаьта цунах хьахиннараш дечкъаделга хила а хиннад. хIанз а да частнокапиталистически, хIаьта цо ца хила оамал а боацаш хьахулийт эксплуататораштеи эксплуатацена цIаллэттараштеи юкъера машар боаца антагонизм. ХIаьта вIашдухьаленаш шоай эггара лакхагIча боарамга кхаьчача хана дIайолалу социальни революци. Монополистически капитализм, Ленина аьнначох, леш латта капитализм, социалистически революце юхьиг я.

«Готски программа критика» яхача гIорбаьннача шийн балха тIа К. Маркса яздаьд: «Капиталистически коммунистически обществана юкъе улл революционни паькъаца хьалхарчох шоллагIъяр яра юкъ. Цу юкъага хьежжа я политически эргалонга ялара юкъ а, тIаккха цу юкъагIарча паччахьалкхенах пролетариата революционни диктатура мара кхы тайпа хIама хулалургьяц» (К. Маркси Ф. Энгельси, Соч., т. 19, оагIув 27).

Цхьабакъда цу тайпара хувцам автоматически хила йиш йолаш бац. цу гIулакха революционни «гIа баккханза» баргбац, буржуазе доал дIадоаккхаши болхлой класс къахьегамхой Iаьдала керте оттаеши йола пролетарски революци хиланза яргьяц. Духхьал цу наькъаца мара юлургьяц кIоарга экономически социальни эргалонаш, хьаюлургьяц кердача общества чIоагIа лардаш. Из бакъдар хьахьекхад марксизма-ленинизма теоре меттел. Россе хиннача Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце опыто а, хIаьта иштта дуккхача кхыча мехкашка хиннача социалистически революцеша а. Вешта аьлча, социалистически революци юкъара закономерность я дегIаухача мехкашта санна, иштта дегIадаьхкача капиталистически мехкашта а.

Из революци интеллектуальной моральной дIаккхухьар, физически чакхйоахар, Ленина аьннaчох, цу шинна а тайпарча мехкашка болхлой класс я. Цхьаболча буржуазни социологаша фуннагIа дувле а, цун мугIараш кIезиг ца даларал совгIа, кхы тIа а, халданза доккхагIа хул. Кхоачам ба, укх тайпара цифраш йоалайича: нагахьа санна 1940 шера дегIадаьхкача капиталистически мехкашка чуоттабаь къахьегаш бола нах къахьегалургболча нахах 66 процент хиннабале, ткъаь итт шу даьлча (1970 шера) 80 процент хиннаб, аьлча. Цу цхьан ханна дикагIа вIаштIехьъювлаш хьайоагIа болхлой класс, чIоагIлу цун денал. Классови къовсам капитализма юкъара кризис кIоарг ме лу бижац, тIа-тIа дукхагIа ирлу.

Из хьагучадувл забастовкай болам шербаларца, дуккхача наькъа демонстрацешца, шийн ха яьккха яьиача системана духьаларча протеста кхыча формашца. Цхьа ха-зама яллалца тIалаттача порядкай доазонел араялац из протест, цхьабакъда, белггаларча хьалашка социальни революцега яла тарлу из.

«Коммунизмера «левизнай» бера лазар» яхача балха тIа В. И. Ленина революционни хьала белгалонаш укх тайпара ювц: «Еррига революцеша а белггала аьлча XX бIаьшерене хиннача кхаь а эрсий революце а бакъдаь революце керттера закон сенах латт аьлча, из латт, укх хIамаех: революцена кхоачам бац, доацадеши Iазане лоаттадеши долча адамаша къаьнарча IаьдалагIа даха вIаштIехьа ца хилар кхетадари хувцамаш делга дIадехари; революцена хиланза даргдоацар да эксплуататорашка къаьнарча IаьдалагIа бахеи доал деи йиш ца хулийтилга. «Лохехьарчарна» къаьнардар ца дезаш хилчеи «лакхехьарчарна» къаьнарча IаьдалагIа ца могаш хилчеи мара, тIаккха мара, котйоалалургьяц революци» (Соч. биаза гулдам, т. 41, оагIош 69—70).

Хаттар ott: хIаьта революционни хьал долаш хилча маларIча формехьа хила тарлу социалистическа революци, хIаьта цунах герз кара а цаца восстании гражданоски тIоми хиланза баргбоацаш ба?

Цунна укх тайпара жоп дала мегаргда: деррига а хьалдача хьалех, эггара хьалха эксплуататорски классий гIулакхех тийца да. Россе 1917 шера, паччахьа правительство дIаяьккхачеи Ханна йолча правительствоца цхьана дукхача адамаша хьалладарах шерра ког гIортолга еш йола болхлойи салтий депутатий Советаш, ахархой депутатий Советаш хьахиннaчеи хана реальни торонаш яр болхлой классо машара наькъаца паччахьалкхен Iаьдал даккхара. Духхьал из теркалдаь Ленина шийн гIоръяьннaча Апрельски тезисашка, большевистски партенеи болхлой классаи буржуазно-демократически революцегара машарча наькъаца социалистически революцега бода никъ а хьехаш.

Герза низаца восстани яра тIаберзабаь никъ контрреволюционни буржуазе мехка бокъонца цхьа Iаьдал эттачул тIехьагIа мара лаьцабац большевикаша. Цхьабакъда белгалдаккха доагIа, 1917 шера октябре Россе хинна революци ше бахьан долаш башха дукха байнаб ала йиш йолаш нах байна ца хилар. Исторе чухь эггара кIезигагIа цIий Iодахийта революци яр из. Болхлойи ахархойи дукха байра тIера кхайса, империалистически державаша чIоагIа хьаллоацаш хинна помещикашi капиталисташи дунен тIа эггара хьалхарча Советий Республикана духьала тIемаца-тIаболабеннaча хана.

ДIаяхача сел, гаьна йоацача хана маьшача наькъаца Чиле социалистическа эргалонаш а гIертаер президент С. Альенде керте лаьтта Халкъа цхьоагIои правительство. Из хоаш маьдарра, толам ца боацаш дисар чурчеи эрахьарчеи цхьалолча бахьанегIа. Белгала аьлча, цига Iаьткъав революцни низаша делабеча тийшача балхана лоаттабеча къовсаме правительство хила йоагIача тайпара чIоагIея бIубеннаи ца хилар. Революционни процесана бIарча юкъара кулгал теадац болхлой класса городашкарчеи юрташкарчеи пролетариатах боаццача дукхача къахьегамхошцара чIоагIа цхьоагIо Iалашъяь хиннaц. Эскаре дукхагIа хиннараш реакционни эпсараш бар. Цу дерригача хIамаша эрахьара юкъарчал доаццаш хьаллоацача оагIох ког гIортолга еш хиннача фашистски хунтага йиш хилийтаи Халкъа цхьоагIои правительство дIаяккхеи цIий Iодохийтача террора боккха низ мехка тIаоттабеи.

Социалистически революци машара наькъаца, герза низаца лоаттабу къовсам доацаш е тарлургдац аьнна хетадала доагIаш дац из. Дунен халкъашта юкъерча аренерча низий хIанзара соотношень йолча хана цу тайпара торо юкъера ца яларал совгIа, кхы тIа а дукхагIа хиннaй. Шоай програмни положенешка коммунистически болхлойи партеша лерхIар дуккхача мехкашка социализмага машара наькъаца довла йиш хилар да бокъонца. Кхетадеш да, нагахьа санна буржуазе низ юкъебоалле коммунисташа машаре боацача наькъаца а из де йиш ян яхар ца хилар.

Обществао капитализмагара социализмага ялара эша объективни торонаш вIаштIехьъяьнна дукха ха я. Цхьабакъда, уж торонаш яр аьнна кхоачам бац революци котъялзон. Кхы а эш хIамаш: дуккхача адамаша политически гIулакхаш хьинаре чакхдоахилга, денал доле, хила вIаштIехьъяьнна авангарда — классови къовсама еррига формашта кулгалде, коталонга бода нийсагIа бола никъ адамашка дIагайта ховргдолаш йола марксистско-ленински парти болхлой класса хулга.

**Степан ТИТАРЕНКО,**
**исторически Iилмай доктор.**
**(АПН).**

# Дай-мехка Сийлахь-боккхача тІем тІа котало яьккха 30 шу дизарга

## МАССАЗА А ХЬАЛХА

ЩІаккха а дІабаргбоацаш цун дегІа тІа бисаб тІемо яьча човна муа, моастагІа эшаве дагахьа цхьа дог-уйла йолаш миллионаш майра латаш хиннача тІемо яьча човна муа.

Сийрдача, паргІатарча кабинете тхо дІачудаьлча, Дидигов Сатой Илез хьахьежар тхогахьа. Тхо дар Назрановски АМООС-а мастерской заведующе кабинете.

Низкъало хилар Илезага хьалхара хаттар де. Кхы а халагІа хилар цунца къамаьл де. Тхоца къамаьл де мукъавитацар из тІемен къахьегамен ветеран балхо, цунца цхьаццa гІуланх долаш хьачуухача наха.

Нах тІаязбаь цхьа список а яхьаш хьачувера цар болхло. Дидиговна цу тІа язбаь нах дика бовзар. Цунна дика хов ше кулгалдеча нахах хІаранена фу шарагІдаргда, мичахьа пайданегІа хургва. ХІаьта цунца болх бераш дукхагІбараш къахьегама ветеранаш, балха йоккха опыт йола нах ба. Цо къаьстта чІоагІа йоазко ю царех хІаране.

Даьхе моастагІчох лорае из оарцагІвала везача хана Дидигов Дагестанерча Буйнакски торгови техникума 4 курсе дешавагІар. Советски халкъа из Іаьржа ди тІаэттача, миллионаш болча патриоташа санна, герз бе деллар Илеза а.

Выборге лаьттача стрелкови полкаца нийсвелар из взвода командира гІонча а волаш. Бера хана денз нах дукха безаш хиннача Илеза уж фашистски гІаьрахошта кІал ца бутилга ловр. Цу гІулакха ерригa уйла тІаяхийта кийчвелар из. ТІема говзал геттара дика Іомаяь а политически сакхетам лакха бола а бІухо хиларах тарра, цун портрет города Выборгерча полковой клуберча Сийлен доска тІа доаллар.

Сийлахь-боккхача Ленина цІи лелаю город гитлеровцех лорае отташ дІадоладелар цун фронтовой вахар. Деңгара денгаь чІоагІагІа тІагІертар фашисташ города, къизагІа хулар деш дола тІемаш. Цкъа цитта хиннача цхьан тІем тІа вай бІухошa тІехьашка кхайсар гІаьрахой, цар 19 танк а йохаей, моастагІчун дукха бІухой а боабеш. Цига денал долаш дакъа лоацаш хилар Дидигов.

— Из дар сона дицлургдоацарех дола цхьа ди, — йоах Илеза. — Сона цІаккха а дагаръяргьяз Ленинград. Лаьттара кьаетташ йоккхий топаш, тІера Іочуетташ бомбаш яр. УрагІъухача лаьтто, оттача кІуро баьддерзадора сийрда ди, хІама хьа ца хозийташ дергаш къордерзадора. Бакъда тхоах цхьаккха а вехавацар, дицлацар Ленинград моастагІчоа караяхийта йиш йоацилга.

Цкъа тха полкацара разведке бахача наха гобир фашисташа. Тха взвода приказ делар уж кІалхарбаха аьнна. Арителлере новкъостал а деш, тІом баьча оаха хІалакбир разведкара гобаь хинна берригa гитлеровцаш.

Цкъа цхьан оагІорахьара йоккхий топаш етташ чІоагІа тІом бора тхона духьала. Йоккхий топаш а цар тІара нах а мел дукха ба хьажа разведке нах бахийтар оаха. Из дар бийсана 11 сахьат даьннача хана. ЩІеноштa тІехьашка лечкъаш а теккаш а дІадахар тхо моастагІчо чІоагІало лаьцача. Цигаодар фуд хайр. ТІадилла деккар ма-доаггІара кхоачашдир. Тхоай новкъостий болча юха тІадоагІаш фашисташта хоцелар тхо. ТІом бе Сийзар тхоед дукха а дукхагІа болча гитлеровцашца. Цу тІем тІа тхо котдаьлар. Бакъда тхоцара ши новкъост къаьстар — командири цхьа бІухои вийра тха.

Иштта разведке ваха везаш моттигаш кІезига нийсъенцаяц Дидиговна. Хийла дукха безача новкъостех къаста вийзав цун уж моастагІчун карагІа бовш. Бакъда из юхадехкаш кІезига боабаьбац цо фашисташ. Ше а висавац моастагІчун пхо ца кхеташ. Хала човнаш хинна, цкъаза хьалвалара тешам а бовш, госпитале валлав. ФуннагІа тІаккхаьчача а, из цІаккха вехавац, автомат бе а елла, из моастагІчоа мет тхьа етташ чакхваьннав.

Денал долаш тІом барах Лаккхехьарча Кертерча командоване баркалаш кхайкадаьд Дидиговна. Даьхен совгІаташ деннад. Советски Эскара вицлаьц тІема ветеран. Цунна енней тайп-тайпара медалаш.

ТІом чакхбаьлар фашистски Германи эша а ещ. Дукха бІухой а санна, Дидигов а цІавера. Бакъда дегІа хиннача халача човнаша ший унахцІено йохаяь яле а, из цІагІа Іохавзар. Целинограде машиннаькъа станце товаровед волаш болх дІаболабу цо. Целина лаьтташ карадерзадара партен правительстван советски нах тІахьийхача, Илеза ший моттиг цига я аьнна содаду. Цо лаьрххІа чакхйоах шоферий курсаш. Ше шофер а волаш уж лаьтташ карадерзадеш болча наха эша товараш лоаттаду цо. Эзараш километраш никъ баьб цо Казахстана арешашка. ХІаьта енна Дидиговга я «За освоение целинных земель» яха медаль.

1957 шера денз цо болх бу АМООС ремонтни службана керте латташ. Цо кулгалдеча коллективо дІадахача шера план пхи ди хьалха кхоачашйир.

ХІаьта цул хьалхарча шера социалистически яхье котвалларах цунна елар «1973 шера социалистически яхье котваьннар» яха значок.

ХІанз, укх шера а дика лел пуч болх. Ший ханнахьа тоаяь яьккхар ерригa техника — 26 автомобиль, 20 автомашина, 5 экскаватор, ерригa лаьтта оахка-мелиоративни техника.

Производственни болх барал совгІа, цо хьинаре дакъа лоац коллектива общественни вахара юкъе а. Из местком председатель ва, болхлошта эшачун йоакхо ю.

**А. САГОВ.**

## ТЫЛЕ КЪАХЬЙГАРИЙ ТУРПАЛА ГІУЛАКХАШ

Сийлахь-боккха Октябрь котбаьннача хьалхарча денош-ке а денз Коммунистически парте, В. И. Ленина чІоагІа уйла тІайохийташ хинна Советий кьонача республика оборонни низ чІоагІбара. Социалистически Дай-мохк лорабарца дувзаденна долча дешай ерригa комплекс кІоаргга тахка а тохкаш, Ленина массе оагІорахьара хьайбийлаб мехка оборона гІулакха бола тыла боккха лоархІам. Къаьсткъаьстача тІема операцей санна, иштта бІарчча тІема а леламан чакхбаларан хоадамбеш йолча факторех цаІ санна лаьрхІай Владимир Ильича тыл. «ТІом бокъонца бара, — яздаьд цо 1918 шера, — чІоагГІа вІаштІехьяьккха тыл хиланза яргьяц. Эггара дикагІа дола эскар, революце гІулакха эггара мутІахьа бола нах цу сахьате хІалакбергба моастагІчо, нагахьа санна кхоачам боллаш болча боараме герзана кийчбаь, продовольствеца Іалашбаь, Іомабаь ца хуле» (Соч. бизза гуллам, т. 35, оагІув 408). Парте даим дег чу лоаттаьй мохк экономически ай ца бича «къамаьл хила а хьашт дац оборонни низ мел баь а цІенхашта лакхбара хьакъехьа» яха В. И. Ленина указанеш (Соч. бизза гуллам т. 36, оагІув 168).

Халкъа боакама реконструкци ечен мехка индустриализация яра ленински политика чакхйоаккхачен хана а тІехьа вайцига юххьанца денз юха хьадир хьалха тІехьайнса хиннача Россе йистошкарча боахама структурен хьаман культурни куци оалангара денз хийца дола промышленноста бІарчча доакъош. Партен халкъон къахьегарах технико-экономически кхычарех тийша хІама доацача баьккхар Советий Мохк. Цу хана къаьстта боккхача лоархІаме дар пятилеткa хьалхарча шерашка СССР Малхбоалехьа шоллагІа кІора - металлургически база, цу даькъе дІабаха тІом болча хана Іалаьмате боккхача лоархІаме хинна Магнитогорскии Кузнецкии комбинаташ санна йола промышленни гиганташ хьаяр.

ТІом хьале хьалхара пхе шера планаш толаме кхоачашъяр бахьан долаш нийс эзар гаргга йоккха промышленни предприяти хьайир советски наха, хьайир дай-мехка оборонни промышленность. Хьал а яь, кердача техникаца кийчйир авиационни танкови заводаш, артиллерийско-стрелкови герзи тІема кхоачами хьабу йоккхий предприятеш, реконструкци йир къаьнарча дукхача заводашта.

СССР-а духьала латара кхерам боккхагІа хиларо кхы а дукхагІа сихдайтар партеген правительстваген оборонни предприятеш дегІайоалаелга. Овлангара денз хийца а хийца, керда машинаш цхьатарра хьае кийчйир авиационни танкови промышленносто. ЧІоагІбелар Советски ТІема-Форда Флота тІема низ, болх бе доладелар 265 керда тІема кема. Дукхха а дукхагІа хилар тІема кхоачам арахецача промышленноста производственни мощносташ. ДукхагІа хилар паччахьалкхен кхоачамаши оарцагІъяха йиш йола запасаши. Фашистски Германи СССР-ах латале цхьа шуи ах шуи хьалхагІа материальни кхоачамаш шозза хІана хиланзар аьнна дукхагІа а хинна, 7,6 миллиард сомага дІаккхьачадар.

Цу тайппара, 1941 шера ахка хьатІаотташ ЦІеча Эскаран Флотан эшараш кхоачашдара тІа-тІа алсамъюврийола торонаш вІаштІехьяьха чІоагІа тІема - промышленни база яр Советски Союза. Колхозни строя продовольствеца тешнаме Іалашбора мохки цун Герзашцара низаши. Социализм хьалъечен культурни революци чакхйоаккхачен юкъагІа лакхбеннача советски наьха культурно - технически духовпии боарамо торо лора тІема техника, кердагІа дола тІема гІулакх сихха Іомаде. Цу хІамашца лард еллар фашистски Германи эша а яь йоаккхаргйолча коталонна.

ХІаьта Дай-мехка Сийлахь-боккха тІом болабеннача хана социалистически Дай-мохк лорабарах, тІема хоадамболлаш йола фактор хиларах тарра тыла экономически морально-политически чІоагІалах йола Ленина лергйоаца идеиш лерде йийшар мехках бІарчча цхьа тІема лагерь яра Коммунистически партен Советски правительстван кийчъяьча программана, моастагІа вохавара программана. Са дехка фашизмах топсаденнача хана аьттув балга беча тІемах тийша хинна ца Іеш, фронта линел гаьна чухьнахьа лелача гІулакхех а, советски патриоташа — са ца кхолеш тыле къахьийгараша — герз, тІема техника, тІема кхоачам, продовольстви, тІема гІирс — тІом беча эскара хиланза дарг мел доаца хІамаш дукхагІа хьадар дукхьа лоаттабаьча турпала къовсамах а. Советски наьха низ бола девиз а хинна дІаэттар «Долла хІама фронта, долла хІама котало яккхара!» аьнна парте кхайкадаь лозунг.

ТІема майрала нийсса советски наха къахьегаме карагІдаьннача дерригача халкъа деналеча гІулакхо дерригa дуне цецдаьккхар. Фронта юхера 1500 совгІа предприяти мехка тыле дІаяхьар а, уж юхаоттаяра шийна нийсса кхы доацаш хьийга къа а, советски энергетикашта, металлургашта, шахтерашта, оборонни промышленноста болхлошта, машиннаькъахошта, колхозни юртарча къахьегамхошта, дийнахьа а бус а, йІовхалагІен шелалагІен, цу шерашкара халонаш эша а еш, фронта мел эшаш карагІдаьнна денале гІулакх хинна хІамаш хьаешн цунна кхухьийташи мел хиннарашта а. Поволжье а Урале а, Малхбузехьарчен Малхбоалехьарчен СибарегІа, Казахстане а Узбекистане а, Закавказья республикашка — массе метте кхехкар болх. Алхха Урале болх бе йолаелар 500 предприяти.

ТІема шерашка хьалъэттар Челябинскера металлургически трубопрокатнии заводаш, «Амурсталь», Куйбышевски мехкдаьтта чакхдоаха. Богословски алюминиевни, Сызраньски Новосибирскии еза-йоккха машинаш ю, Красноярскера «Сибтяжмаш», Томскера электротехнически, Ульяновскии Миасскии автомобильни заводаш, кхыяраш санна йола индустре гиганташ. ТІема техникен герзи кийчду пхьоалле а хинна дІаэттар Урал: мехко луш хиннача ерригача тІема техниках 40 процент цун заводаша лора, танкаш еча цун шин заводо хьайира 53 эзар совгІа танк, хІаьта цхьан артиллерийски заводе — 50 эзар хІана яцар аьнна йоккха топ.

Хьинар айдаь хьалйора кІора шахташ, рудникаш, обогатительни фабрикаш, электростанцеш, юхаметтаувттайора эвакуаци яьча предприятей оборудовани. Къаьстта лоархІам болаш дар «Восточный Коунрад» рудник болх бе йолаяр. Казахстански рудах Урален СибарегІени металлургена марганец лоаладора. Никель-Марганцеви бассейн дІалаьцачен Грузера марганцеви руда хьатІада торо йоацачей хьалашка ший лоархІамга диллача йоккха тІема котало яккхара нийсса йоля Іалаьмате йоккха горнякий котало яр Магнитогорскии Кузнецкии комбинаташка, Кушвански заводе ферромарганец лоаладелга вІаштІехьдаккхар.

Беттаща, цкъаза кІиращца а юсташ хиннача лоацача ханашка болх бе йолаялийтар Узбекистане заводаш: «Ростсельмаш», «Красный Аксай», Днепропетровски вагоноремонтни, «Электрокабель», «Подъемник» яха московски заводаш, оборонни продукци арахеца йолаенна кхыйола предприятеш. ТІом болабеннача хьалхарча шерацa нийсйича ший ерригa продукци 1942 шера тІехьарча ялх бетта арахийцар республика ерригача промышленносто, хІаьта оборонни промышленносто пхезза дукхагІа арахийцар из. Са ца кхолеш къахьегар ахархоша: 1943 шера шозза хІана дакккханзар аьнна дукхагІа даьккхар цар ялат. ТІема шерашка 3,2 миллион тонн совгІа кІор, 250 эзар тонн совгІа мехкдаьтта, 300 миллион сома маьха мехкдаьтта продукташ, кхо миллион тонн совгІа марганец, сийрда бесаш дола дукха металл, тІема гІулакхашта лоархІаме йола кхы тайпа продукци елар мехка Грузе. Фронт доагораца хадданза Іалашйора Азербайджана мехкдаьттахоша.

«Вай йоккхача Даьхен массе метте, — белгалдаьккхад Л. И. Брежнева, — шоай са ца кхолеш къахьегарца моастагІчунцара котало йоаккхилга Іалашдора советски наха... Уральций, сибиряккий, дальневосточниккий турпала къахьегампа цхьана вІашагІбоаллар Казахстанерча, Средни Азен Закавказьяи республикашкарча, къовсамен моастагІа эша а ваь котало яккхарен юкъарча гІулакхе юкъ е кІезига дакъа ца лаьцача цар вежарий къахьегам» (Л. И. Брежнев, Ленински никъаца, т. I, оагІ. 133—134).

ТІом болабеннача юххьел из беча хайен фашистски Германе, цо дІалийнача мехкашца цхьана, СССР-ачул йоккхагІа йола индустриальни база хинналe а, герз хьадарга диллача из бахьан долаш тІех ца яларал совгІа, кхыметтел дукха ха ялалехьа дукха тІехьа а йисар из. 1942 шу чакхдоалача хана а тІехьа Германечул дукхагІа тІема техника хьайора Советски Союзо. Даь кийча долча лоархІамегІа, тІема хана шера юкъера лаьрхІача, Германечул шозза дукхагІа хьайора СССР-е танкаш шоаш лела установкаши, йоккхий топаш (юкъерел йоккхийи калибраш яраш), тІема самолеташ кхоалагІа дакъа хІана янзар аьнна, минометаш — пхезза дукхагІа. ТІема алхха шин шера (1943 — 1944) 75 эзар гаргга тІема самолет кхаьчар ЦІеча Эскарга, хІаьта 1945 шера январь хьатІакхоачаш немецкичарел 7,4-зза дукхагІа яр уж фронташка.

Берригача мехка гІолла дІаяьржар социалистически яхь. Горькерча цхьан предприятера къона болхло Федор Букин заводерча новкъосташка кхайкар шийна хьалхара баь ца Іеш, фронте вахача новкъоста хьалхара а болх бара уж тІахьехаш. Из тІахьехам хьаллаьцар Свердловска, Челябинска, Новосибирска, Ленинграда, Москван болхлоша. Хьахилар комсомольско - кагирхой фронтовой бригадаш, цар девиз яр: «ТІем тІа санна къахьегаме а». 13 миллион совгІча болхлошей гІулакхерча нахен, е берригача болх берех 85 процент хІана бац аьнна бараша, дакъа лаьцар социалистически яхье, царех 30 процент совгІа бараш стахановцаш - двухсотники а трехсотникаш, тысячникаш бар.

ТІалатташ Іалаьмате йоккхий халонаши эшаш дукха хІамаши доллашехьа а, биз залца наб ца еши хІама ца дуаши тІемахоша санна болх бе Іомабеннабар советски нах — болхлойи колхозхойи, интеллигенци, долла хІама котало яккхара дІа а телаш. Гитлеровски гІаьрахой бохабеча доккха дакъа лаьцар тыле къахьийгараша, мел эш хІанзарча тайпарча тІема средствашца ЦІе Эскар Іалаш а деш. Шоаш лийрхІар юкъагІдисар СССР тІема - экономически тороний, бохалургбоацача тылерча цун низа бизза мах ца беш хиннача гитлеровски стратегий.

Ткъаь итт шу дІадаьннад немецко - фашистски гІаьрахой эша а баь советски халкъо Котало яьккхача дийнахьа денз. Цу юкъа вай мехко, шийна тІемо яь човнаш ерза а яь, тІехдаьнна доккхий толамаш даьхад коммунизм хьалъеча. «Цу наькъагІа баьккха боккха гІа ба, — йоах «1941—1945 шерашка Дай-мехка Сийлахь-боккхача тІем тІа советски халкъо Котало яьккха 30 шу дизара хьакъехьа» КПСС ЦК-ве баьча соцам тІа, — КПСС XXIV съезда исторически решенеш кхоачашъяр. ИйслагІча пятилетка деккхараш кхоачашдеш вай мехка къахьегамхошта карагІдувлача турпалча гІулакхашкара гуш ба цар лакха сакхетам, йоккха патриотизм, котъяхар духьа Дай-мехка Сийлахь-боккхача тІема шерашка тІехдаьнна доккха къонахчал а гойташ миллионаш болча советски наха тІом баь йолча коммунизма идеалашта уж мутІахьа хилар».

**Петр ПОСПЕЛОВ,**
академик, Социалистически Къахьегама Турпал.
(АПН).

□ □

**СУРТА ТІА: Одессерча культурен салаІарен Центральни паркерча Сийлен Аллея тІа лаьттача Вовзаш воацача матроса дегІача памятника юхера цІаккха йоврйоаца цІи.**

И. ПАВЛЕНКО сурт.
ТАСС фотохроника.

□ □

## ЗІАМИГА ТУРПАЛХО

### ХИННАР

Бносача шийлача Іанна дІадоладелав 1943-гІа шу. Цу хана, моастагІа эша а веш, сиха вай юрташ, городаш фашистех мукъайоахаш малхбузехьа долаш дар Советски Эскар.

Тха гвардейски дивизе, тІемашка моастагІа эша а ваь, Пролетарск, Сальск, Батайск хьаяьхаяр. Са хуллаш моастагІчунца Ростове тІом болабир тха бІухоша. Шоашкара берригa низ а тайп-тайпара герзаш а вІашагІтеха чІоагІа духьале йора фашисташа.

Иттазза - шийттазза атака йир моастагІчун эскаро фухха даь а Ростов шоай кара соцо гІерташ. Иштта низкъалча тІемашка цхьаццайола улицаш пхезза-ялххазза дІа-хьа кара йоллаш моттигаш нийслора. Цхьабакъда гвардейцаш юха соцалацар моастагІчунна.

Іуйрийна болабаь тІом сайрейга кхоачаш ах гІала карара вай эскара. Бус а соцаш бацар тІом. Іуйкъе са тассара белгалонаш гучайоалача хана оаха тІемаца хьалаьцача диазза вІаштІара даьча цІеной подвала чура тхона духьала араваьлар цхьа зІамига кІаьнк... Са дувцар цу зІамигача турпалхочох лаьца да. ДІатІахвежача 14 шу мара дацар кІаьнка. Тхоца тІем тІа дакъа лоацаш хилар из. Цун цІи Ваня яр. Ше Ростове вахаш вар из. МоастагІаша дена а дийна бола диса бер дар из. ЧІоагІа къа а хеташ тІаийцар из бІухоша. Наггахьа по салача дешах хайра тхона зІамигача сага вахарах цхьадола хІамаш.

Из цІавоагІаш хиннавар немций самолеташа Ростове бомбаш тохаш. Ваха-вала моттиг йоацаш етташ хиннаяр уж. Шя яьнна йоагаш хиннаяр гІала. Бомбаш йийтта самолеташ дІаяхача, шоай цІа долчахьа вахав кІаьнк. Масса а оагІорахьара хьахозаш човнаш хиннарий узамаш, кхалнаьха белхар хиннал. Лоталенна доагача цІеношкара аракхухьаш цІеро доагадаь береш хиннад.

Шоаш бахача дІаккхаьчача кІаьнка дайзадац шоай цІа. Хоза цІеноп хиннача яьга юхейса кІур ухаш моттиг мара хІама хиннадац. Цу дехача цІеной пена тІа гІолла, цхьаккха а хІама ца хилча санна, цхьалхха цхьаь лелаш циска кІориг хиннай. Из хьанийцай кІаьнка. Иштта ший костюма киса из циска кІориг а йолаш коравьр тхона Ваня.

Мела а эгІазне а вар кІаьнк. Массарел а чІоагІа кІаьнках къахеташ, из шийца Іовужавеш, шийна юхера дІа ца воалийташ вар сержант Петренко. Цун сесаг а зІамига кІаьнк а немцашта кара бисабар, царех укханна ховш хІама а дацар. Уж дага а болаш, шийбер санна лелавора Петренкос кІаьнк. КІезиг-дукха а мукъа ха нийсъелча тІемах лаьца хІамаш дувцар цо кІаьнка, тайп-тайпара совгІаташ йидора. Цхьабакъда хІаьта а самукъадоалаш вацар кІаьнк, йистхилар доцаш, кІоарггача уйлаш каваха, гІайгІане вар из.

Петренкос топ а автомат а кхосса Іомавир кІаьнк. ТІем тІа вийнача бІухочун автомат елар цо Ваняйна. Иштта тІемахо хилар кІаьнках. Герз нийса кхоссар цо. Кхыча бІухошта санна салтий баркъаш делар кІаьнка, гвардейски значок а елар. Петренко чІоагІа сагота вар хІанз кІаьнках малагІа цІи йоаккхаргья ца ховш. БІухо ала сов зІамига вар из. «Фу цІи йоаккхаргья вай цунах?— йоахар сержанта. — Хьо гвардe лейтенант ва, со — гвардe сержант, бІухой — гвардe цІе эскархой, тІаккха кІаьнк?» Кіаьнка цІи дІаяхар «гвардe зІамига турпалхо» аьнна. ТІехьагІа тІемашка гучадаьлар из цІи кІаьнках нийса тилла хиннилга...

Цхьан дийнахь сона бІаргавайра Ваня снайпера юххе уллаш. ОагІорбаьннача пена юхе гІолла моастагІа гучавоалий хьожаш вар уж шиъ.

Подвала чура Іургах дІахьежача шера майда гора. Майдане гІолла дІа-хьа саг воха лургвацар, хІана аьлча цун хІара сантиметр оаха а, тхона лоалахарча цІагІа чІоагІбеннача моастагІаша а топ тІахьожаяь яр. Майда дехка оагІорахьа гуш дар тхоа а, кораш а, нагІараш а йоацаш, ерригa кирпичкаш кІуро Іаьржъяь цІе цІа. Цу цІенах «Чайна» оалар, цу цІагІа цІаккха чай молаш моттиг хиннаеце а. Цунах из цІа тха разведчикаша тиллар.

Цу цІагІа чІоагІвенна моастагІа вар. ФуннагІа дах ца цІа хьалапа везаш дар тхо. Дари кьуевзаш бирсача Іаьржача бус нийна 15 бІухо а волаш из «Чайна» тІемаца моастагІчунгара хьайоаккхилга а цига оборона оттаелга а дийзар сержанта Петренкойна. Пхийттанех бархІ мара цига дІакхачанзар, ворхІ цу майдаьа чакхвалале вийра. ИйслагІвар Ваня вар, шийна приказ доацашехьа, сержанта тІехьа а етта ваха.

ТІаккха цхи дирбийса даьлар Петренкой группаца тхона бувзам ца тоссалуш. ХІанз аьлча, цу ерригача хана моастагІчо тІом бора цар хьалаьцача цІенна. Дукхаза белар фашисташ из цІа юха дІадеккха. Бакъда майданагахьара оагІув вай герз дІаккхоачаш яр, хІаьта вокх оагІорахьа оборона лоаттаеш нийс турпалхо вар. Немцаша цу цІагІа гранаташ кхуссар, тІаеттар йоккхий тапаш, минометаш. Сигале къувкъаш санна хетар, цхьабакъда нийс гвардеец болат хинна латтар.

ЯлхлагІча дийнахьа сайна массехк бІухо а волаш парна тІаккхача аьттув баьлар са. Цу чухь тхона коравир вийна улла вай бархІ бІухо а хала човнаш хинна Петренко а.

Керта тІа кий а йоацаш, кора юххе уллаш вар Ваня, ший автомата хи аьтта басилга тІа а тоІабаь. Батах иха дета цІий дар. Ваняй бе йоалла автомат берий топ йолаш санна хеталора. Шийла хьеккача мхо ловзайора кІаьнка керта тІара мосаш. БІаргаш хьадийлла дар. Царна чухь гуш дар цун хозача городе доха-даь доагадаь цІеноп а Іан залахьара Ростова сигале а.

— Турпала лийтар укх цІагІа, — аьлар Петренкос, — Кхы майрал ца эшаш...

Сона-м ховра сержанта дешай фу маІан да. Тамаш ялла майра, мелла кхерамеча хІамашна бІарга ноІар тоІарг доацаш саг вар Петренко. Дукха хала хІамаш бІаргадайнадар цунна хьалха а. ХІаьта а Ванях лаьца цхьаккха а дош даланзар цун багара. Гуш дар цунна мел чІоагІа Іеткъад из зІамига кІаьнк вер. Цудухьа цунна дувцалацар кІаьнках лаьца.

Іуйрийна кІоаргга лаьтта кІалха йолча тхоай медицински пункте вайра сона Петренко. Цун корта а, кулгаш а, аьтта ког а дІабийхха бар. Човнех дукха цІий иха дегІ мелленна вар из. Шорттига из мархІа а белла, из тІа уллача носилка бистте Іохайра со. Човнаша хьсарчадаьча кисена юкъе гІолла гучадаьнна цІий дар. БІарга ноІараш ІотІадахадар.

Петренкона тІатесса битккъа юоргІа бар, цунна тІагІолла тІайилла еттаеннача топаша каьрдигаш яьха шинель яр. Хорша еча санна, эгавора из.

— Дукха боабирий оаш фашисташ? — хьаьттар аз. Ла а дийгІа, бІаргаш дувшадаь доллашехьа йистхилар Петренко: «Хьанга долалургда хьа хаттара нийса жоп!».

Петренкона дала хІама дера. Кисеш хьоарчадаьча кулгаца маькх хьанийца бе а йоаллаяь, юха Іойиллар цо.

— КІаьнках хиннар ха безам бий хьа, новкъост майор? Аз аргга хьога ше леш сога цо аьнар. Сона дерригa а дагадоагІа, — аьлар Петренкос. — Оаха из цІа моастагІашкара хьадоаккхача дийнахь ворхІ вийра тхоах, тІаккха Емельяновна кертах чов хилар, тІаккха Хотиевцевна чов хилар. ІалаьматӀе хала хьал дар тхога. Тхоах цхьаккха а вацар чов хиланза. Со а аьтта кулга чов хинна, аьрда кулгаца автомат етташ вар, кхийттача топа пхойо ког кагбаь хьагІоттадуш а вацар. ХІаьта фашисташ юха а, юха а атакаш еш, цІогІарч хьаккхи, хьаьрбаьлча санна тІагІерташ бар. Са шоллагІча кулга а чов хилар. Цхьанна а хІаманна пайдана воацаш уллаш вар со. Цу доккхача цІагІа гІолла дІа-хьа удаш ше цхьаь Ваня висавар. Теший хьо, ше цхьаь. Веррига а човнаш хинна, цІий Іуэдалуш а вар из.

Цкъа цхьан корага текхе — автомат етташ, тІаккха граната кхоссаш, тІаккха низ дІабаьле уллаш, кІеззига са чу деча тхоах цхьаннена хий моладеш лелар из. ХІаьта фашисташ юха а тІагІерташ бар. ТІаккха Ваняс дийхар: «Новкъостий, цІогІарч детта «Ура» яхаш, из ала ца могачо «а-а» оалаш цІогІа хьокхадалар».

Тхоашта ма-могга цІогІарч хьекхар оаха. Из дІахозаш тхона тІабахка лоархІабацар моастагІий. ТІаккха йоккхача топа пхона гарго наькхах чов йир Ваняйна. Бага гІолла цІий ухар цунна. ХІаьта а кора йисте дІа а теІа тІом бир цо, массанеца цхьана «а-а-а» яхаш цІогІа а хьекхаш. ТІаккха тІом сецар. Немцаш паггахь мара топ кхоссанар. Бийса хиннаяр. КІаьнк дувш хезар сона:

— Новкъост сержант, со дувш хозий хьона?

— Хьо дувш хоз, Ваня, — аьлар аз.

— Баркал, новкъост сержант, хьона а массанена а. Бехк ма баккха со иштта во хиларах. Цун а бахьан дар... ХІаьта хІанз сона Іалаьмате дика да, со хІанз ирах долаш ва... Хозий хьона...

— Хоз, — яхь аз, — Іа мел аьннар хоз.

— Со зІамига вале а, сайна моттара тайпара тІо даьд аз Дай-мехка, — аьлар Ваняс.

— Иштта фалар сога кІаьнко, уйла еа Іа, новкъост майор... — ТІаккха фашисташ юха а тІалетар. Оаха шинне дарна духьала тхоашта ма-могга тІом бир. Борлех Іоухаш цІий дар кІаьнка. Етташ йола цун автомат цІаьхха сецар. Текха эз дІаюхе вахача сона вайра кІаьнк вейна уллаш. Дийна ватар са тешаме къона дотагІа...

Мел чІоагІа хьаькъал долаш кІаьнк вар из, новкъост майор... Тамашийна... кхетий хьо, хІаькъал долаш кІаьнк вар из.

Иштта дийцар сержанта Петренкос.

**Іийса ШАИПОВ,**
запасера майор.

## АНТИФАШИСТА НИКЪ

«Фега тІом беши аэродромашта дов чудеши 28 немецки самолет хІалакьяьй вай авиаце вайчарех 6 самолет мара ца къасташ»... Ишта йоахар 1941 шера 10 июлерча Советски Информбюро сводка тІа. Цхьабакъда цхьаьккха яр самолет — Тираспола Бендеран юкъе советски зенитни артиллере алаица чуяйта, хетаргахьа цу сводкана юкъе дІалархІанза хинна «Юнкерс-87».

— Цу дийнахьа,— яхаш дувц немецки пикировщика стрелок-радист хиннача Готтфрид Хамахера,— Яссана юхе лаьттача 77-ча бомбардировочни эскадралье самолетий группана юкъе а долаш Днестра тиллача машинаькъа тІаьна бомбаш етта аьнна гІайттар тхо. ТІема са эггара тІехьагІа гІаттар дар из... Советски зенитни батарея дийттача герзо тІера чудаккхийтар тхо. Машин лотаелар, экипажа члений парашюташца чухховсабала кхийра. КІина юкъе лаьтта Іодессачул тІехьагІа гаргарча хьунагІа дІахьулаладала гІийртадар тхо, цхьабакъда цунах тха хІама ца хиланзар. Дувлаш герз а лерга юхе гІолла шок етташ дІауххаш пхорч а дар. Тхо дІакара а дига, тхо чудаккхитача зенитни батареяна юххе гІолла тІехдаьхар тхо. Цу хана тхо цецдаьннадар, батарея лелаяьраш алхха кхалнах хиларах. Цу гІулакхо тхоаш кІезига хетийтар тхона...

...1916 шера Бонне ваьв Готтфрид Хамахер. Национал-социализма уйланца кхетавеши дешар хьехаши хиннача школе деша ваьгІав. Школе деша вагІача хана вахав из немецки лерйохарий союзе а цул тІехьагІа «Гитлерюгенде» а. ТІаккха миллионаш болча немцашта а санна дІайолаеннай вахара наькъа этапаш — 1936 шера ший безам а хинна гитлеровски вермахта мугІарашта юкъевахарца чакхдаьннад къахьегама декхараш кхоачашделга. 1938 шера демобилизаци а хинна цІавенав. ХІаьта бархІ бутт баьннача гІолла юха а эскаре тІа а хьийха, стрелок-радист волаш пикировщикий авиационни полке хьожаваьв Хамахер. Дунен шоллагІа тІом болабеннаб.

— Цкъа аьттув ца боалаш Іоессар тха «Юнкерс-87», цигга толхаяьяр тха машин,—яхаш дувц Хамахера. — Экипаж поездаца дІаяхийтар Яссе. Тха никъ Белоруссе гІолла чакхбоалаш бар, хІаьта эггара хьалха цига бІаргадайра тхона боабаьча наьха декъий. Оахош бер «нийсхон» тІом ба аьнна хеташ хиннавар со хІанзалца, цхьабакъда тхона цига бІаргадайнар са дагахьа хиннача уйлашца тарлуш дацар.

...Цул тІехьагІа хьакара воалаваь. Гаьна тыле дІачуяхийтай эшелон. Поезда чу а Хамахерца политически темах лаьца къамаьл де гІийртаб тІом болабеннача хьалхарча денош-ке а ЦІеча Эскаргахьа баьнна хинна немций-коммунисташ, цхьабакъда хІама хиннадац. ТІехьагІо, военнопленнешта йолча лагерашка каст-каста немецки коммунисташца вІашагІкхетаи хинав Готтфрид Хамахер. Лагерен библиотеке духхьашха яйзай цунна Генрих Гейне, Эрих Вайнерт, Вилли Бредель, Томаси Генрихи МаннагІар санна болча писателий произведенеш, хьалхагІа цар книжкаш дийша хиннадац цо.

1942 шера Іай пехкашта шелал а кхийтта хала цамогаш хиннав из. Советски лоро дарба даь мара варгвацар из цу унах.

— Хьинар долаш кхалсаг яр из, — яхаш дувц Готтфрид Хамахера, — ткъаь итт шу даьнна хургйолаш, немций мотт а ховш. Цо сона дарба даь ца Іеш, са дог теша а дора, тІом чакхбаьнначул тІехьагІа кхы тайпа Германи хургхиларах, юха а сай мехка со варгвола ха йоагІаргйолгах.

Лазар дІа а даьлча, когаш тІа эттачул тІехьагІа фашизмана духьала къовсам болабе беза ха шийна а хьатІаэттай аьнна сонам баьб Хамахера. ХІаьта лагерерча антифашистски балха керте лаьттача коммунисташа антифашистски школе деша гІолга шийна тІадиллача раьза хиннав из. Школе Рубинер Фридайца хьоашал техад Хамахера. Набахтен ссылкен яйза яьнна из немецки коммунистка дунен хьалхара тІом болча хана а чІоагГІа ленински позицеш тІа лаьттай. Россе Сийлахь-йоккхача Октябрьски революцен Германе Ноябрьски революцен дакъа лоацаш хиннай из. Коминтернага гІолла Георгий Димитрова соратница хинней. Дай-мехка Сийлахь-боккха тІом болча хана немецки салташта юкъе боккха пропагандистски болх баьб цо. Духьал Рубинер Фрида яр Германе Компарте немецки тІема пленнешта юкъе беча хьехама балхо немецки болхлой классеи дерригача прогрессивни низийн гІулакхаш цхьан бартаца чакхдахара новкъостал деш хиларах Хамахера дог тешадаьр. Цу къовсама фронте корайир ший моттиг кагий буржуазни фух волча Готтфрид Хамахера а.

...1943 шера декабрь. «ПаргІата Германи» яхача Къаман комитета (НКСГ) векал а волаш фронте вода Хамахер. Цун деккхар — фронта дехьа оагІорахьарча немецки салтий дІахо тІом белга дош доацар доллгах тешабар. НКСГ оагІорахьа бовлара, Советски Эскара хьакара ахара цу тайппара гитлеровски тІема машин геттара йохаяь дІаяккхаран уж тІахьехар.

1943 шера декабре Белоруссе Паричана юххерча немецки бІун окопаш тІа духхьашха йийкар НКСГ уполномоченне оаз, цун кулг кІал а латташ окопашка чутайсар эггара хьалхара листовкаш. Из хилар инарала Павел Иванович Батова командa еш хиннача 65-ча эскара фронта цхьан участке.

Дукха ха ялалхехьа эггара хьалхара байдда хьакарабоатІараш кхаьчар, хІаьта цул тІехьагІа хьакарбаха йоласлар бІарчча подразделенеш а. Дунен шоллагІча тІема залпаш йийнна яьлар. Советски Эскара бІуца Берлине ше дІакхаьчача ший мехка керда вахар хьалдеча хьинаре дакъа лаца эттар Хамахер. Германе социалистически единии парте мугІарашта юкъе а ваха, германо-советски доттагІала Общество хьаечарех цаІ хилар цунах. Цул тІехьагІа вай мехка массехк шера «Наькъа лелара немецки бюро» филиала кулгаллеш хиннав Хамахер.

1974 шера декабре юха а Москве веча хиннзв Готтфрид Хамахер. ХІанз воагІаш венав из эскара инаралца Павел Ивановичи Батовца вІашагІкхетар а «НБИ» яхача иллюстрированни журнала корреспондентаца Гюнтер Мильдецец советски журналисташцеи цхьана Сийлахь-йоккхача Коталон 30 шу дизара хетаяь фоторепортаж кийчъяр а духьа.

Эскара инаралца П. И. Батовца вІашагІкхетар СССР Герзашцарча шийи Центральни музея залашка хилар. Цига дукха бар Дай-мехка Сийлахь-боккхача тІема ветеранаш. Царна юкъе вар наькха сийрдабаьккха лепаш «ТІема ветераний Советски Комитета Сийлахь Знак» яха медаль йолаш вола антифашист Готтфрид Хамахер а.

**Анатолий РУДЕНКО,**
АПН корреспондент.

# БIУБЕННА ГIА БОАХАШ КЕРДАЧА ТОЛАМАШКА

## 1 Мая Грозне Ленина цIерагIча майдан тIа хинна къахьегамхой демонстраци

(Чиетедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

Цхьаьрчоа-сатем отт майдан тIа. Цул тIехьагIа оркестро тIемахой марш а локхаш трибуна юхе гIолла тIехйоал Грозненски гарнизона бIухой колонна.

Нийса гIа боахаш майдан тIа йоалача байракхаш яхьаьрий колоннаца хьаелладу Грозненерча къахьегамхой демонстраци.

Хоза кийчъяь я физкультурникий колоннаш. Эгтара хьалха боагIа «Труд», «Динамо» яхача обществай спортсменаш.

«Даькъала хилда 1 Май — дунен халкъашта юкъерча солидарноста Ди!» — хьахоз трибуна тIара. Цхьоаггlа «Ура!» оал демонстранташа.

Трибуна юхе гIолла тIехйоал «Буревестник» яхача Ерригсоюзни студентски спортивни Общества физкультурникий колонна. Царна тIехьа боагIа, «Спартак», «Урожай», «Локомотив» яхача ДСО членаш. ЦIе, кIай, сийна байракхаш, лозунгаш, транспаранташ дахь цар лакха айдаь.

Йоккха духовой оркестр хьалха а йолаш майдан тIа йоал профессионально-техническ образоване училищай дешархой колоннаш. Хьалха йоатIа № 11 йолча профтехучилища коллектив. Колонне да КПСС ЦК Политбюро члений портреташ, хоза кийчдаь лозунгаш.

ЦаI шоллагIчоа тIехьа йолаш йоагIа №№ 26, 10, № 9 иштта кхы дIахо а профтехучилищай дешархой колоннаш. «ВЛКСМ XVII съезда решенеш — кхоачашъе», «Тхо — болхлой класса резерв» яха лозунгаш, Ленина, Маркса, Энгельса портреташ, къахьегама рапорташ тIадола стендаш да колоннашка.

«Сийле хийла советски кагирхой», «Даькъала хийла коммунизм — дерригача адамлен сийрда кхоане!» яхаш трибуна тIара кхайкадеча моарршала чIоагIа «Ура!» аьле жоп лу демонстранташа.

№ 4 йолча профтехучилище дешаш ба Вьетнама Демократически республикера кагирхой. Берригача дешархоцца цхьана кароерзаю цар тайп-тайпара говзалаш.

«Даькъала хилда советско-вьетнамски доттагIал!» аьле моаршал кхайкаду трибуна тIара дешархой колонна тIехйоалаш.

Зизаш, байракхаш, сурташ... Тайп-тайпара бесаш лепаш йоагIа эггара дуккхагIа, эггара аIамагIа, эггара чIоагIагIа деташ гIоздаьнна болча демонстрацеца дакъалоацаш барий колоннаш. Уж ба Грознера школьникаш.

Хьалха йоагIа дешарен кхетам баларен гIулакх бIаштIехьдоаккхаш дикагIа толамаш даьхача № 1 йолча юкъерча школа коллектив. ТIаккха — №№ 22, 7, 18, 41, кхы йола школаш. «Вай Даьхен тIа даим лелалба Май, Машар, Къахьегам!», «КПСС XXV съезда — тха толамаш» яхача иштта кхыдолча лозунгаша къаьгга хьагойт вай пионераш, комсомольцаш - дешархой боккхагIбарел тIехьа ца биса гIерташ, сийлен гIулакхаш хьаллаца гIерташ, вай Iалаьмате хозача замангца гIабовхаш хилар.

Дукха да школьникий чоте дика гIулакхаш: бIаьш тоннаш тиша аьшк гулдаьд, макулатура дIачуеннай, хьинаре дакъа лоац город хозъяь тоаечa. «Цхьаккха а вицвалийтаргвац, цхьаккха а дицдолийтаргвац» яхача боламе кхы дIахо а.

Къахьегама, машара, доттагIала, бIаьстен цIей дездарв кура гIа боахаш боагIа Старопромысловски района колоннашара къахьегамхой. Города районашта юкъе грозненцийн демонстраци дIайолае бокъо яьккхай цар 1 Майна къахьегама толамаш даьха накъабаьхкар чон лоаладеча цеха къахьегамхой. Цар товарни продукци арахецара биъ бетта задани 104,3 процента кхоачашъяьй. Укх пятилеткагIа завода цехашта юкъе яьржача яхье дуккказа хьалхара моттиг йоахаш хьабаьхкаб чон [illegible]

Дукхачар доккхашкa цел шоай балха Iалаьмате доккхий хIамаш карагIдухкарах медалаш, Дай-мехка Сийлахь-боккхача тIем тIа тиййна орденашш медалаш. «Дунен тIа эггара бирсагIен къизагIен тIом хьоабаь германски фашизм эшаяьрий майрал, денал вай тахан а тIехьа цецдоахаш да».

Старопромысловски район республике мехкдаьтта доаха эгтара къаьнагIа йола моттиг санна йовзаш я. Пятилетка чакхйоалача шера тIагIертта къахьегаш болча мехкдаьттахошта юкъе шоай сий лакха лоаттадеш хьабоагIа Октябрьски орден лелаеча «Старогрознефть» НГДУ къахьегамхой. Цар коллектив трибунана юхе кхаьчача ерригача майдан тIа декаш хьахоз микрофона чура: «Сийле хийла турпала болхлой класса!» яха дешаш.

Колоннаца боагIачарна бе йоахкача плакаташ тIара дика гу НГДУ коллектив укх карарча шера ше тIаийца доккхий социалистически декхараш аьттонца кхоачашдеш йолга. Хьалхарча квартала план 105 процент кхоачашъяьй, пятилетка тIеххьарча шера планал совгIа 1 миллион 160 эзар сома маьха продукци йохкаргья аьнна шоаш денна дош дика ка йоалаш цар чакхдоаккхаргхиларах тешаву.

Царна тIехьа йоагIа байракхашца, транспаранташца, лозунгашца, зизашца кийчъяь йоагIа Старогрозненски бурув деттача балхий управлене, «Нетепромгеофизика» ВНИИ Кавказски отделене коллективаш.

— Цхьоалагlча Мая моаршал хилда «Электроприбор» завода къахьегамхошта! — дек майдан тIа.

Цу завода коллектив вайна йовзаш я ийслагIча пятилетка шерашка даим хьалха латтачарца хьайоагIаш хиларах. Вай мехка меттел дунен дукккача мниингашка а йовзаш я цу завода тамагIа тIалатта продукци, къаьстта социалистически мехкашка. Дукха ха йоацаш Венгерски Халкъа Республика фашистски Iазапах мукъаьккха 30 шу дуза юбилей езъяьча деношка ВНР дукха продукци яхьийтар цу коллективо.

Доккхача книжка оагIош санна цаI шоллагIчун когаметта хьаьиттача колоннаша дувц сийлахь-боккхача Советий мехка къахьегамхой балха гIулакхех, вахарах, цар лерхIарехи дагалаттарехи. Цар даькъала ювц Коммунистически партей Советски правительстваи политика, советски халкъо Дай-мехка Сийлахь-боккхача тIем тIа германски фашизм эшаяь 30 шу дузача коталон юбилей.

Нохч-ГIалгIай АССР столица баьчча цIи лелаеча майдан тIа шера доагIа хий санна, йоладу Ленински района демонстрантий колонна.

Байракхаш яхьачарна тIехьа боагIачар ленински Политбюро ЦК члений доккхий портреташ дахь. Уж ба Октябрьски революце орден лелаеча «Красный молот» завода къахьегамхой. Цар сийна майдал тIа дек: «Сийле хийла турпала болхлой класса», «Сийле хийла хьамсарча Коммунистически партена!» яха дешаш.

Пятилетка заданеши 1975 шера плани кхоачашъяра тIатеIIа къовсам лоаттабеча машинашъерий йоккхача коллективе дикагIа дола балха толамаш даьха 1 Майна накъабаьхкар чон лоаладеча цеха къахьегамхой. Цар товарни продукци арахецара биъ бетта задани 104,3 процента кхоачашъяьй. Укх пятилеткагIа завода цехашта юкъе яьржача яхье дуккказа хьалхара моттиг йоахаш хьабаьхкаб чон [illegible]

публике яхь дIайолаьоаш а уж ба. Цул тIехьагIа из болам хьаллаьцар республика кхыча предприятена. Шоай дай къахьегама, тIема традицешта тешаме болча красномолотовцаша чIоагIа боча хеташ йоах цигара тIем тIа а баха Советски Союза Турпалаш хинача Калашникова Прокофе, Тучин Георге, Рыхлин Николая, Иодис Алексея, Поцелуев Ивана цIераш.

Демонстрантай эгтара белгалагIа долча лозунгех цаI — «продукци дуккагIа, дикагIа, дIадохийтар кIезигагIа а долаш» яхар да. Цу девизагIа болх беш ба укх пятилетка шерашка швейни производствени объединене хIамаш тегараш. Цар кийчъеча продукце 9 тайпана дикала Знак енний, хIаьта биъ бетта план объединене коллективо 25 апреле кхоачашъяьй. Цига къахьегаш я Социалистически Къахьегама Турпал, Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета депутат Ушакова Мария Павловна. Цо даим тIехдика къахьегарал совгIа дуккъашка балха баьхкача мехкараштa камаьрша ший говзал дIайоезийт, обществени вахаре дакъа лоац.

Царна тIехьа йоагIа районе хьалха латтачарех йола «Автоспецоборудоване» яхача опытно - экспериментальни, консерви заводий, индпошива фабрика колоннаш.

Дукха ха йоацаш СССР дунен халкъашта юкъерча хьалак а, парте арахьарча политиках а дош дийцача апрельски (1975 ш.) Пленуме хьахкайкадир хьатIадоагIача шера 24 феврале парте XXV съезд хургья, аьнна. Цу лоархIамеча датана къахьегама совгIаташ кийчдара яхь яржаш латт. Съезда сийна шоаш де лерхIараш дувцаш дола йоазош кIезига гац демонстрантий колоннашка хьежача. Цуьнца дола тешал да цар тахан доаха толамаш а. Иштта, «Грознефть» объединене мехкдаьттахоша хIанзле 23 эзар тонн мехкдаьтта, 4,4 миллион кубометр газ яьккхай, Грозненски бурувдеттача контора болхлоша заданел совгIа 1130 метр бурув техад.

Цхьанненa тIехьа шоллагIьяр йоалаш майдан тIа гIолла чакхбоал района гIишлошъераш, транспортникаш, кхыча учреждений болхлой. Царга я коммунизм хьалъеш доахкача халкъий доттагIал даькъала дувцаш йолча дешашца, символически хIаманица кийчъяь автомашинаш.

Трибуна тIара хьахоз: «Сийле хийла советски студенчества!» Доахаш иллеш, локхаш пандар болаш, зизашца, цIеча байракхашца, лозунгашца майдан тIа гучабовл Грозненски мехкдаьтта института, Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университета, педагогически училища студенташ.

В. И. Ленина цIерагIча майдан тIа боал Октябрьски района къахьегамхой колоннена хьалха боагIа цIе байракхаш яхьараш. Трибуна тIа латтараша моаршал хоатт:

— Даькъала хилда ЦхьоалагIа май, — дерригача дунен халкъий къахьегамхой цIей. Ура! Ура! Яхаш ех мехкдаьттахой, бурувдеттарий, транспортникий, кхычар оазаш.

Района къахьегамхой колонна хьалха боагIа цхьоалагIча Мая, Сийлахь-йоккха котало яьккха 30 шу дизара цIей сийна яьржача социалистически яхье котбаьнна «Октябрьнефть» НГДУ мехкдаьтта доахараши Октябрьски бурув тохара балхбрьски мехкдаьттахоша биъ бетта планал совгIа даьккхад массехк эзар тонн «Iаьржа дошув», хIаьта тохаш дола бурув сихагIа, кIоаргагIа, дIадовар кIезигагIа долаш тохаргда яхача девизах къахьийгача бурувдеттараша пачхьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа 900 метр шоаш бурув теха хилар хьахьокхаш рапорт дахь. Даькъала хилда ЦхьоалагIа май! Даькъала хилда советски халкъашта юкъера доттагIал! яхен кхыдолен лозунгаш, плакаташ дахьаш дог гIоздаьнна белаш, иллеш доахаш боагIа уж.

Яхийла Сийлахь-йоккха Советски Союз! Даим машар хилба дунен тIа! Яхача дIайхача дег тIара доагIача дешашца трибуна тIара моаршал а хетташ чакхбоал цIеча байракхилгашца шоай колоннаш ега боагIа «Октябрьнефть» НГДУ технологически цеха, автотранспортни контора, кхыча предприятей болхлой.

Мейбаь ког лувзаш боагIа вай республикерча промышленни предприятешта юкъе эггара хьалхарчарца коммунистически къахьегама сийлен цIи яьккхача Грозненски вагонни депо, иштта локомотивни депо машинистаькъахой. Цар планал совгIа эзараш цистерназ кийчъяьй, хIаьта локомотивни бригадаша кходаьча доагора чотах дIа-юха йигай итташ беза мухь тIабола поездаш, планал совгIа бихьаб дуккха эзараш тоннаш халкъа боахама мухьаш.

Шоаш цхьоалагIча Мая сийна тIаийца социалистически декхараш дикка тIеххоачашдарах къаьстта чIоагIа дог гIоздаьнна белаш, иллеш доахаш трибуна хьалхашка кхоач Нохч - ГIалгIай химически завода къахьегамхой. Уж доккхал де йиш йолаш ба, хIана аьлча бIаьстан дезача цIейна къахьегама совгIат а кийчдеш, планал совгIа цар арахийцай 150 эзар сома маьха товарни продукци. Майна хьалхарча социалистически яхье шоаш даьха къахьегама толамаш довзийташ дола рапорташ, лозунгаш, транспаранташ дахьаш зизашца, шоай колоннаш къоарзъяь цхьаннена тIехьа шоллагIьяр йолаш В. И. Ленина цIерагIча майде гIолла чакхйоал районерча «Горэлектросета», «Нефтегазпромавтоматика» СПКБ опытни завода, хлебозавода, консервни завода, карьероуправлене, № 131 йолча гIишлон - монтажни поезда, кхыча промышленни предприятей, гIишлошъеча, транспортни организацей, Iилмай - хоккама институтий, культурни учреждений, кхыча организацей болхлой, инженерно - технически болхлой, гIулакхерча наьха, Iилманхой колоннаш.

Мело хьеккача михо ЦIе байракхаш шершаеш В. И. Ленина цIерагIча майде кхоач Заводской района къахьегамхой колонна. Уж дезача цIейца даькъала бувцаш дола дег тIара доагIа дешаш да трибунера хьахозаш. Района массайолча предприятешта, организацешта юкъе пятилетка дIадахача шерашка санна укх шера а яхье хьалхара моттиг лелаеш болча СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически комбината химикий колонна гучайоал. Районе, вай республике меттел Ерригсоюзни социалистически яхье дукхаза хьалхара моттиг яьхай комбината химикаша. Къахьегамца шоаш даьккха сий кхы тIа а лакхдара хьинар кхо [illegible]

Города физкультурникий колонна.

гIоздаьнен. Цар ханал кхо ди хьалха кхоачашъяьй товарни продукци арахецарен из маьхала яккхарен биъ бетта план. Пачхьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа арахийцад цхьа миллион совгIа сома маьха фенол, спирт, полиэтилен, кхыйола химически продукци.

Трибуна юхе гIолла тIехйоал вай хьамсарча партен правительстваи кулгалхой портреташ дахьеш боагIача Н. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода мехкдаьттахой колонна. Иштта белаш, иллеш доахаш, цхьоалагIча майна шоаш кийчдаь къахьегама совгIаташ гойташ дола рапорташ, цIе байракхилгаш, лозунгаш дахьаш боагIа А. Шерипова, В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводий болхлой. Коммунистически къахьегама сийлен цIи лелаеча А. Шерипова цIерагIча завода коллективо ше цIей сийна денна дош толамца кхоачаш а деш, планал совгIа арахийцай бIаьш эзараш сомий маьха мехкдаьтта продукци. Соахка хьалхарча биъ бетта хиннача 17 процент лакхъяьй къахьегама овсарле. Майна хьалхарча къахьегама вакте къаьстта дика къахьегарца белгалъяьннай шоллагIча цеха коллектив. Шоай деша дай а болаш иштта дика накъабаьхкаб цхьоалагIча майна В. И. Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача завода болхлой а.

ЦаI шоллагIчоа тIехьа йолаш майда тIа йоал «Грознефтехимстрой» треста, цунна чуйоагIача ремонтно - гIишлой управленей, биъ бетта план ханал дукха хьалха кхоачашъяьча Грозненски «Нефтехимзапчасть» завода, ханал кхо ди хьалха пачхьалкхен плани май сийна тIаийца социалистически декхараши кхоачашдаь йола Грозненски ацетонови завода, вай республика Сийлен доска тIа яьккхача [illegible]

Политбюро члений портреташ, зизаш, цIе байракхилгаш я демонстранташка.

Михо шершаеча цIеча байракхилгашца, зизашца хоза кийчъенна йоагIа гIишлой балхашта механизаци еча управлене болхлой колонна. ЦхьоалагIча мая, Сийлахь-йоккха котало яьккха 30 шу дузача цIей сийна тIаийца хинна социалистически декхараш ханал дуккха хьалха — 10 апреле шоаш кхоачашдарах чIоагIа дог гIоздаьнна ба уж тахан. Планал совгIа цар чакхдаьхад итташ эзараш сомий маьха балхаш. Из да цар дунен халкъашта юкъерча дезача цIейна кийчдаь къахьегама совгIат.

Белаш, иллеш доахаш, дог гIоздаьнна трибуна хьалхашка кхоач «Чечингстройтранс» автотранспортни объединене болхлой. Май сийна, фашистски Германи эшаяь 30 шу дузача цIейна сийленца накъабахкара тIаийца социалистически декхараш шоаш толамца кхоачашдарах ба уж иштта чIоагIа дог гIоздаьнна. Халкъа боахама мухьаш дIа-юха дахьара биъ бетта план 29 апреле кхоачашъяьй цар. ПланагIа лаьрхIачул совгIа дIа-юха бихьаб 45 эзар тонн халкъа боахама мухь. Укх шера санна дIададахача пятилетка шерашка а Нохч ГIалгIай гIишлошъеча управлене гIишлон организацешта юкъе меттел Ерригсоюзни социалистически яхье а массехказа призови моттигаш яьха СМУ-7 гIишлошъераш а ба иштта дог гIоздаьнна бIаьстан цIей дездеш.

Заводской района къахьегамхой колонна чакхйоалача хана тIеххьера хоза кийчъяь чакхйоал «Чечингражданпроект» института, Грозэнерго, В. И. Ленина орден лелаеча № 7 йолча треста МУС-а, Грозненски ТЭЦ-а, «Терек» фирма, радиотехнически завода болхлой колоннаш.

* * *

Грознерча къахьегамхой демонстраци чакхъяьлча вай городе баха нах хилар паркашка, скверашка, салоIаш, кино, [illegible]

С. КОТИЕВ,
С. МАЙСИГОВ,
Б. КОСТОЕВ,
И. ПЛИЕВА сурташ.

# ЦIЕЙ ДЕЗДЕШ Я НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕ

### НАЗРАНЬ

Iалаьмате чIоагIа дог гIоздалаоца дездир Наьсаре Дунен халкъашта юкъера цIей — ЦхьоалагIа май.

Парте райкома хьалхашкарча майдан тIа районерча къахьегамхой митинг хилар. Демонстрацe арабаьнараш бIаьстан цIейца даькъала бувцаш къамаьл дир КПСС райкома хьалхарча секретара С. М. Бекова. Цо дийцар КПСС XXIV съезда решенеш кхоачашъеш районерча къахьегамхоша даьхача толамех, дIахо кхоачашде дезаш хьалхашка латтача бехктоккхамерча декхарех.

Къаьстта дикача хьоккхамашца накъабаьккаб 1-ча Майна В. И. Ленин ваь 105 шу дузача дийнахьа укх шерарча биъ бетта планаш кхоачашъяьча трикотажни фабрика, «Электроинструмент» завода, «Сельхозтехника» районни отделене, ялат кхедара а из пачхьалкхенга дохкара а пятилетка диъ шера кхоачашъяьча «Октябра 40 шу» совхоза, Назрановски совхоз-техникума къахьегамхой.

Митинг чакхъяьлча дIайолалу районерча къахьегамхой демонстраци. Эгтара хьалха трибуна улув гIолла тIехбоал тIемен къахьегамен ветеранаш. Хоза кийчъяь я промышленноста а юртбоахама а коллективай колоннаш. ХIаранега хIана дац аьнна портреташ, байракхаш, зизаш да. Юкъ-юкъе хьахозаш музыка, деш вайнаьха халхараш да.

Дика чакхдьалар районе ЦхьоалагIа май дездеlга.

### ОРДЖОНИКИДЗЕВСКАЯ

ЦIей дезде хоза кийчъяьяр Орджоникидзевски станица. Iуйрийна итт сахьат даьнначa хана Сунженски района дукха нах гулбелар В. И. Ленина памятник латтача майдан тIа. Дерригача дунен къахьегамхой солидарноста Ди — 1 Май дезде, ийслагIча пятилетка тIеххьарча шера декхараш кхоачашдара ерригa уйла тIаяхийта къахьегарах карагIдийначa дикача гIулакхех рапорташ дахьаш баьхка района къахьегамхой бар уж. Митинг хьайийллар КПСС Сунженски райкома хьалхарча секретара Г. Г. Самарске.

Района къахьегамхошка моаршал хоатташ, дунен дерригача къамий цхьа барт бола цIей даькъала дийцар къахьегамхой депутатий Сунженски райсовета председатела Б. С. Шадиева.

Митинг чакхъялар. Цул тIехьагIа трибуна хьалхашка гIолла чакхъялар «Победа» яхача, ЦIеча Эскара цIерагIча колхозий, Серноводски юрта боахама техникума, кхыйолча предприятейи дешара заведенейи колоннаш.

Демонстраци чакхъяьлча художественни самодеятельноста коллективаша доккха концерт оттадир, тайп-тайпара кинофильмаш хьекхар.

### МАЛГОБЕК

БIаьстан цIейца — ЦхьоалагIча майца гIозъяьнна я МагIалбик. Лозунгаш, плакаташ, цIе байракхаш я массанахьа гуш. Къаьстта хоза кийчъяьй города керттера майда. ЦIаккха дохаргдовцача советски халкъий доттагIала гешал хинна укхаза михо шершаеш я ерригача союзни республикай пачхьалкхен байракхаш.

ЦIей дездеш керттерча майдан тIа боал демонстранташ. Эгтара хьалха боагIа байракхаш яраш. Царна хьалха ва дIададахача шера къахьегама толамаш дахарах города МагIалбика енна РСФСР Министрий Советен ВЦСПС-и ЦIе байракх яхьаш вола СССР Лакхехьарча Совета депутат Эсмурзиев Хьамида Шарпудин. Байракхашта тIеххьа гучабоал тIема а къахьегама а ветеранаш, царна тIехьа боагIа промышленноста гIишлоний, транспорта, юрта боахама болхлой.

Дог гIоздаьнна а кура а ба уж. Из кхетош да. Укх шерара ЦхьоалагIа май шолхленца цIей да МагIалбикерча къахьегамхошта. Республика районашта юкъерча социалистически яхье дика толамаш дахарах доккха ахчан совгIат деннад района хьайбаш леладераштa. Социалистически яхьа декхараш толамца кхоачашдаьд промышленноста коллективаша. Колхозен совхозашкен дIайийна баьнна ерригa бIаьстан культураш, цу юкъе ялатийна йола хьажкIаш а йолаш.

Даим яхаргйолча Советски халкъий цхьоагIонна, партена гонахь а къахьегамхой кхы а чIоагIагIа кхотабалар, Ленина васкеташта, пролетарски интернационализма принципашта тешаме хилар гойташ чакхъялар МагIалбика къахьегамхой демонстраци.

### УРУС-МАРТАН

Селхан Iуйрийна 10 сахьат доаллаш дунен халкъашта юкъера цIей — 1 Май дезде гулбеннабар Урус - Мартан юрта В. И. Ленина памятник латтача майдан тIа района промышленни предприятей, юрта боахама къахьегамхой, дешархой.

Района къахьегамхой цIей даькъала а дувцаш 1 Мая хетаяь митинг хьаелл Урус-Мартановски района къахьегамхой депутатий совета председатела Л. М. Налаева.

Района къахьегамхошка моаршал а хоатташ, дIададахача шера даьхача толамех, укх шера хьалхашка латтача декхарех къамаьл дир КПСС Урус-Мартановски райкома хьалхарча секретара, Социалистически Къахьегама Турпала А. Д. Кагерманова.

Цул тIехьагIа района къахьегамхой ийслагIча пятилетка тIеххьарча шера доккхий толамаш дахара тIахьехаш къамаьлаш дир Мичурина цIерагIча совхоза хьажкIаш лелаеча звеню звеньевойс Магомадов Вахас, Урус - Мартана ялхлагIча юкъерча школа хьехархочо Лабинцева Верас, «Гойтинский» совхоза парткома секретара Дакаев Iабдула, «Гехинский» совхоза директора Асуханов Вахас, Урус-Мартана района дешархой цIерагIа къамаьл дир № 5 йолча бархIшерарча школа дешархочо Джамалдинова Лузанас, хIаьта района кагирхой цIерагIа — БЛКСМ Урус - Мартановски райкома хьалхарча секретара Гумаев Вахас.

Митинг чакхъяьнначул тIехьагIа улицашка, культура учреждениешка сакъердаш хилар урус-мартановцаш.

### ШАЬЛА

Селхан чIоагIа хоза яр Шаьла. Массанахьа а, дIа-юха мел хьежача гуш я урагIьяха ягIа ЦIе байракхаш, хьалтеха доахка вай партен правительстван кулгалхой портреташ, плакаташ, лозунгаш, кийчбенна нах.

Iуйрийна 10 сахьат довла ха. Дунен къахьегамхой баьчча В. И. Ленина памятник латта майда йолчахьа хьайоагIа районни промышленни предприятей, совхозий, колхозий къахьегамхой, школай дешархой колоннаш.

Трибуна тIа ба района кулгалхой, тIемен къахьегамен ветеранаш, производстве хьалха латтараш. Дерригача дунен тIарча къахьегамхой барт - цхьоагIон деп хетаяь митинг хьаелл КПСС Шалински райкома хьалхарча секретара А. Ч. Осмаева. Цо дош лу райисполкома председатела Л. С. Сайдаевна. Ший доклада тIа цо белгалдоаккх, 1-гIча Майна башха - дикача толамашца шаьлахой накъабаьхка хилар. Района хьайбаш леладераша тIеххьбачашъяьй пачхьалкхенга массе гайпара хьайбай продукци йоххара 4 бетта план, лаьтта леладераша дикагIча агротехнически хана дIайийна яьхар бIаьсти юа юртбоахама культураш, шоай декхарех дика лоархIабаьб промышленни предприятей къахьегамхой.

1-гIча Майна хетаяьча къахьегамхой митинге къамаьлаш дир «Джалка» совхоза бригадира, Социалистически Къахьегама Турпала Б. Сандоза, комсомола райкома хьалхарча секретара Ю. Усамова, XX-гIча партсъезда цIерагIча колхоза председатела Т. Албакова, тIемен къахьегамен ветеранаша, кхычар.

Митинг чакхъяьнначул тIехьагIа халха бувлаш, иллеш доахаш сакъердаш хилар къахьегамхой. ХIаьта района массе культура ЦIеношкен клубашкен дезача денна хетадаь концерташ хилар.

### ГУДЕРМЕС

Селхан 1-гIча Майна хетаяь къахьегамхой демонстраци хилар района центре. Демонстраци дIайолаялалехьа къамаьл дир КПСС Гудермесски горкома хьалхарча секретара А. А. Чайкина. Цо дийцар ийслагIа пятилетка чакхйоалача шера района промышленностен юрта боахамен къахьегамхошта хьалхашка латтача декхарех, уж толамца кхоачашдара ерригa торонаш оарцагIьяьха болх бе безаш хиларах, белгалдаьхар Майна хьалхарча къахьегама вахте карагIдийнна дика гIулакхаш.

Дерригача дунен тIарча къахьегамхой барт - цхьоагIон денна — 1-гIча Майна хетаяь демонстраци хьаелл дешархой колонна. Хоза дувхар дийха кийчденна да бераш. Царна бе доахк цIе байракхаш, Маркса, Энгельса, Ленина, партен правительстван кулгалхой портреташ, «Май», «Машар», «Къахьегам», «Нийсхо», «ПаргIато» яха лозунгаш, зизаш.

Дешархошта тIехьа йоагIа машинистаькъахой колонна. Хьалхарча мугIаре хила цар бокъо яьккхай социалистически яхье доккхий толамаш даьха 1-гIча Майна накъабахкарах. Царна тIехьа чакхбовл медицински инструменташ еча заводера, кхычар предприятешкара, учреждениешкарей организацешкарей болхлой, колхозхой.

Демонстрацера Ленински района колонна.

Болгарера доттагIий.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гIа этаж), Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктоккхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела—3-42-28; письмой отдела — 2-80-71; бухгалтере—2-54-30.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 11, (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря—3-34-38; отделов партийной жизни и культуры— 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 2-80-71; бухгалтерии —2-54-30.

Газет воалуал шинхоза, хоза, шоаттри денношка.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект, 7/84. Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84. Заказ № 3167.